

TÜRK TOPLUMSAL HAYATINDA İKTİSADİ VE SİYASAL GELİŞMELER (*)

Tuncer BULUTAY

Bu makalede Türk toplumsal hayatında son yıllarda meydana gelen bazı gelişmeler üzerinde durmaya çalışıyoruz. Bu gelişmelerin genel eğilimlerini incelemeye uğraşılıyor, ayrıntı sayılabilecek konuları araştırma dışında bırakıyoruz.

Çalışma dört kısımdan oluşuyor. İlk kısımda, önceki bir makalede ileri sürdüğümüz seçimlerde iktisadi etkenlerin önemi konusundaki görüşümüzü 1969 seçimleri sonuçlarıyla sınama çabasına girişiyoruz.

Makalenin esas ağırlığı ikinci kısımda toplanıyor. Burada, Türk toplumsal hayatında meydana gelmiş önemli gelişmeler üzerinde duruyor, bu konudaki görüşlerimizi açıklıyoruz.

Üçüncü kısım ikinci kısımda ulaştığımız düşüncelerin 1969 milletvekili seçimleri sonuçlarıyla değerlendirilmelerine ayrılıyor.

Çalışma, özet şeklinde genel kanımızı açıkladığımız sonuç kısmıyla bitiyor.

I

Nuri Yıldırım ile birlikte yazdığımız bir makalede,¹ 1950-1965 arasındaki milletvekili seçimlerini, seçmenlerin oy verme eğilimlerine katkıda bulunan etkenler yönünden incelemiş ve «seçmenin oy verme eğiliminde iktisadi düşüncelerin birinci derecede, çok ve en önemli ölçüde pay taşıdığını gösteren özellikler, bulgular ağır bas-

(*) Bu makale, 12 Haziran 1970'de S. B. F. de yaptığımız bir seminerde ileri sürdüğümüz görüşlerden oluşmaktadır.

(1) Tuncer Bulutay, Nuri Yıldırım, Türk seçmenlerinin oy verme eğilimlerinde iktisadi sebeplerin önemi üzerinde bir deneme, S.B.F. Dergisi, Aralık 1968.

maktadır» görüşüne varmıştık. Aynı görüş 1969 milletvekili seçimleri sonuçlarınca da desteklenmektedir.

1965 Seçimlerine göre 1969 seçimlerinde A.P. oylarında en çok artış ve en çok azalış gözlenen onar il tablolar ekindeki tablo 1 de verilmektedir. Tabloda artışı ya da azalışı göstermek için iki farklı esas kullanılmıştır. İlk esasta, 1965 seçimlerindeki A.P. oyları 100 olarak alınmış, 1969 seçimlerindeki A.P. oylarının indeks değerleri bulunmuştur. İkinci esasta ise, iki seçim arasında A.P. oy oranlarında ortaya çıkmış değişmeler ölçü olarak alınmıştır.

Tablolar ekindeki Tablo 2'de çeşitli tarımsal ürünlerin fiyatlarında 1964 - 1968 süresinde² gözlenen gelişmeler verilmektedir. Seçilen maddeler, rakamlarını kullandığımız Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Tarımsal Üretim Değeri yayınlarında üretim değerleri verilen başlıca tarımsal ürünlerdir.

Sözü edilen ekte yer alan Tablo 3'de, A.P. oylarında, 1965'den 1969'a en çok artış gözlenen illerde başlıca tarımsal üretim değerlerinin il toplam üretim değeri içindeki payları, Tablo 4 de, A.P. oylarında, 1965'den 1969'a en çok azalış gözlenen illerde başlıca tarımsal üretim değerlerinin il toplam üretim değeri içindeki oranları verilmektedir.

Aynı ekteki Tablo 5'de, A.P. oylarında en çok artış ve en çok azalış gözlenen illerde tarımsal üretim değerinde yıllar boyunca meydana gelmiş gelişmeler gösterilmektedir.

1. Ürün Kompozisyonu Bakımından Durum

Tablo 2'nin son iki sütununda seçilen tarımsal ürün fiyatlarının 1964 - 1968 arasındaki değişme indeksini veren rakamlara dayanılarak, fiyat artışı bakımından söz konusu maddeler sıralanabilir. Fiyatları en fazla artandan, en az artana (ya da azalana) doğru olan bu sıralama şöyledir: Antep fıstığı, et hayvanları, arpa, yün, zey-

(2) Seçilen sürenin 1964'den başlamasının nedeni, bu yılın A.P.'nin muhalefette bulunduğu son yıl olmasıdır. Bu sürede 1969 yılına yer verilmeyişi, bu yıla ait kullandığımız nitelikte verilerin henüz yayınlanmamış olmasından, elimizde bulunmamasından ileri gelmektedir. 1968 yılı verilerinin çok yakında yayınlandığı gözönüne alınırsa 1969 yılı rakamlarını elde etmek için bir yıl beklemenin gerekeceği anlaşılır. Bu kadar uzun süre beklemenin yaratacağı sakıncanın sağlayacağı yarardan fazla olacağını düşündük.

tin, süt, keçi kılı, buğday, fındık, tütün, üzüm - incir, pamuk, pancar, tiftik, turunçgiller.³

Bu sıralama yukardan aşağıya doğru iki eşit kısma ayrıldığında, genellikle, et hayvanları, arpa artı buğday (hububat) ve hayvan ürünlerinin, fiyatların daha çok arttığı ilk parçada, sınai bitkiler ve meyvelerin fiyatların daha az arttığı (ya da azaldığı) ikinci parçada yer aldıkları görülür.

Tablo 2'nin, tarımsal ürün fiyatlarındaki yıllık değişimleri gösteren ilk kısmı gözönüne alındığında, et hayvanları, hububat (arpa + buğday) ve hayvan ürünleri fiyatlarında,⁴ yıllar boyunca devamlı bir artış olduğu, buna karşılık sınai bitkiler ve meyveler fiyatlarında dalgalanmalar bulunduğu görülür.

Tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki bu gelişmeler, seçmenlerin oy verme eğiliminde iktisadi düşüncelerin ağır bastığı şeklindeki görüşümüzü destekler yöndedirler. Nitekim, sözünü ettiğimiz seçilmiş tarımsal ürünlerdeki fiyat artışlarına göre yapılan sıralama, ortaya düşen buğday bir tarafa bırakılmak suretiyle, yedişer üründen meydana gelen iki kısma ayrıldığında, fiyatların daha hızlı arttığı ilk parçadaki yedi ürünün beşinde (et hayvanları, arpa, yün, süt, keçikılı)⁵ A.P. oylarının arttığı illerde bu ürünlerin payları, A.P. oylarının en çok azaldığı illerdeki oranlarından daha yüksektir. Buna karşılık, fiyatların daha az arttığı (ya da azaldığı) ikinci kısımdaki yedi ürünün beşinde⁶ (fındık, tütün, pamuk, pancar, turunçgiller) A.P. oylarının arttığı illerde bu ürünlerin payları, A.P. oylarının en çok azaldığı illerdeki oranlarından daha düşüktür.

Ürünleri gruplandırdıktan sonra yapılan karşılaştırmalar da aynı görüşü destekliyen sonuçlar ortaya çıkarmaktadırlar. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir :

-
- (3) Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve Yayın Müdürlüğü, Genel İndeksine göre, fiyatlar 1964 ile 1968 arasında 100 den 123.94'e çıkmıştır. Bu duruma göre, fiyatlar genel seviyesindeki şişme bir tarafa bırakıldığında, 1964-1968 arasında, yalnızca, arpa, antepfıstığı, et hayvanları ve yünde bir fiyat artışı gözlenebilmiştir.
 - (4) Hayvan ürünlerinden yün, tiftik, keçikılı fiyatlarında 1967'den 1968'e bir düşme vardır. Buna rağmen, hayvan ürünlerindeki bu düşme, ancak 16'da 3, yani, % 18.75'dir. Buna karşılık, düşme, sınai bitkilerde, 12'de 5, yani % 41.67, meyvelerde (çay hariç), 40'da 20, yani % 50.00'dir.
 - (5) Keçikılında, oy oranı değişmesine dayanılarak yapılan karşılaştırma hariç.
 - (6) Bu beş üründen başka, üzüm-incir için de, oy oranına göre yapılan karşılaştırmada aynı durum vardır.

A. P. oylarında, 1965 den 1969'e en çok artış gözlenen illerde, ürün grupları paylarının, 1964 - 1968 süresi ortalaması olarak değerleri					
	Hububat	Sınai Bit.	Meyveler	Et Hayv.	Hayvan Ürün.
Tablo 3'deki ilk on il için	25.72	1.13	6.02	26.04	24.30
Tablo 3'deki Sinop dahil, Van hariç on il için	25.96	1.76	6.09	23.70	22.30
A. P. oylarında 1965'den 1969'a en çok azalış gözlenen illerde ürün grupları paylarının, 1964 - 1968 süresi ortalaması olarak değerleri.					
	Hububat	Sınai Bit.	Meyveler	Et Hayv.	Hayvan Ürün.
Tablo 4'deki ilk on il için	21.57	3.39	13.53	20.24	21.40
Tablo 4'deki Tokat, Elâzığ, Siirt dahil, Muş, Giresun, Bingöl hariç on il için	25.27	5.40	13.30	15.96	18.86

Bu tablodan anlaşıldığı üzere, fiyatları daha çok artan ürün grupları olan et hayvanları, hayvan ürünleri ve hububatda, A.P. oylarının arttığı illerde paylar, A.P. oylarının en çok azalış gösterdiği illerdeki oranlarına göre daha yüksektir. Buna karşılık fiyatları daha az artan (ya da azalan) sınai bitkiler ve meyvelerde, A.P. oylarının arttığı illerde paylar A.P. oylarının en çok azalış gösterdiği illerdeki oranlarına göre daha düşüktür.

Fiyatları artış yönünde gelişen et hayvanları, hububat ve hayvan ürünleri gibi tarımsal maddeleri daha geniş ölçüde üreten illerde A.P. oylarında artış meydana gelmesi, buna karşılık, fiyatları dalgalı bir gelişim gösteren sınai bitkiler ve meyveler şeklindeki ürünlerin tarımsal bünyeleri içindeki oranları daha yüksek olan illerde A.P. oylarında önemli gerilemeler olması, seçmenlerin eğilimlerinde iktisadi etkenlerin ağır bastığı görüşünü destekliyen kanıtlardır. Dalgalı gelişim gösteren fiyatların seçmenlerde iktidar partisi için güven yaratması olasılığı çok zayıftır.

2. Ürün Değerinin Artışı Bakımından Durum

A.P. oylarında en çok artış ve en çok azalış gözlenen illerdeki tarımsal üretim değerlerinin değişimleri, tablolar ekindeki Tablo

5 de verilmektedir. Tablonun zincirleme indeks kısmına dayanılarak iki il grubu arasında bir karşılaştırma yapıldığında, ürün değerindeki dalgalanmaların tablonun üst grubunda alt grubunda olduğundan çok daha az bulunduğu görülür. A.P. oylarında en fazla artışın olduğu üst grupta, 44 rakam içersinde yalnız 7'sinde (0.1591) 100'den aşağı değer (azalma) gözlenebilmektedir. Buna karşılık, A.P. oylarında en fazla azalışın ortaya çıktığı alt grupta, 52 rakam içersinde 17'sinde (0.3269) 100'den aşağı düşüş vardır. Ayrıca, üst grupta en büyük düşüş 0.0603 (100 - 93.97) olduğu halde, alt grupta en fazla düşüş 0.3565 (100 - 64.35) dir.

Tablo 5'in indeks kısmına bakıldığında, A.P. oylarında artış olan üst grupta tarımsal üretim değerleri büyüme ortalamalarının 164.013; 158.058 olmasına karşılık, alt grupta aynı ortalamaların 133.128; 128.814 bulunduğu görülür. Aynı dönemde Türkiye tarımsal üretim değerinin genel büyüme oranı ise 145.28 dir.

İncelemekte olduğumuz tablonun alt grubundaki dalgalanmalar karşısında, 1964 ve 1965 yıllarındaki tarımsal üretim değerleri toplamlarına göre 1967 ve 1968'deki tarımsal üretim değerleri toplamlarının indekslerini bulduk. Tablo 5'in son sütununda verilen bu değerlerin ortalamaları üst grup için 144.381; 139.814, alt grup için 125.846; 124.648 dir. Aynı kavramlar yönünden Türkiye değeri ise 134.44 dür.

Bu değerler açıkça göstermektedir ki, A.P. oylarının arttığı illerde tarımsal üretim değeri Türkiye ortalamasının üstünde bir artış göstermiştir. A.P. oylarında en çok azalış gözlenen illerdeki tarımsal üretim değeri ise Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu durum, seçmenlerin oy verme eğilimlerinde iktisadi etkenlerin ağır bastığı şeklindeki görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca, tarımsal ürün değerleri dalgalı bir gelişme gösteren illerde (A.P. oylarında en çok azalışın olduğu iller) iktidar partisine karşı duyulacak güven, ürünlerinde az oynaklık ve artış eğilimi bulunan illerde (A.P. oylarında en çok artış gözlenen iller) yaratılacak güvenden az olacağı için, bahis konusu il gruplarının A.P. ye karşı gösterdikleri tepki de görüşümüzü doğrulayan bir kanıttır.

Bu kısımda söylediklerimizi özetlersek, 1969 seçimlerinde il gruplarının iktidar partisine oy verme eğilimleriyle iktisadi durumlarının gelişmesi arasında bir paralelliğin ortaya çıktığını belirtebiliriz. Böylece, 1969 seçim sonuçları da, seçimlerde esas rolün iktisadi etkenlerce oynandığı şeklindeki görüşümüzü doğrulamış olmaktadır.

II

A.P. nin iktidar dönemi olan 1964-1969 arasında, sabit fiyatlarla nüfus başına milli gelir 100'den 121.45'e yükselmiş, yıllık büyüme hızı, ortalama yüzde 3.982 olmuştur.⁷ Bu büyüme hızına rağmen A.P. nin oyları, 1965 seçimlerinde % 52.9'dan 1969 da % 46.5'e düşmüştür. Oysa, Türk iktisadi ve toplumsal yapısında önemli bir değişme olmadığında, böyle bir büyüme hızıyla A.P. oylarında bu kadar bir düşme beklenemezdi.

Sağlanan bu büyüme hızına rağmen iktidar partisinin oylarında görülen düşmenin temel nedeninin, Türk iktisadi ve toplumsal hayatında meydana gelen, belirtilerini seçmen oylarında ilk kez 1969 seçimlerinde ortaya koyan bir gelişmede aranması gerektiği kanısındayız.

1923 den beri sürdürülen burjuva yetiştirme çabası en atılğan dönemini 1950 lerde yaşamış, bu dönemlerde burjuvanın büyüğü ile küçüğü arasında bir çatışma söz konusu olmamıştır. Zaman geçtikçe büyük burjuvanın iktisadi hayattaki katkısı, ağırlığı artmış, büyük sermaye iktisadi hayatta egemen olmuş ya da bu yola girmiştir. Yani, 1960'larda, özellikle 1960'ların son yarısında, eskiden beri sürdürülen burjuva yetiştirme çabası tamamlanmış, ya da tamamlanmak üzere bulunmuştur. Büyük sermaye, ağırlığıyla iktisadi hayata yerleştiğinde, ittifakını büyük bürokrasi ile yapmak yoluna yönelmiş, büyük burjuva ile küçük burjuva arasında çatışma ortaya çıkmıştır. Bu durum büyük burjuva ile küçük burjuvanın ittifakını yok etmiş, ya da yok etmeye yönelmiştir. 1969 seçimlerinde iktidar partisinin uğradığı oy kaybı bu durumun sonucudur. Bu yönden 1969 seçimleri Türk siyasal hayatında önemli bir gelişmenin belirtisi olmuştur.

Türk siyasal hayatında gözlenen bu gelişimi şu şekilde özetleyebiliriz :

Burjuva yetiştirme çabasının ve iktisadi büyüme sağlanmasının normal sonucu olarak büyük burjuva Türk iktisadi ve toplumsal hayatında egemen olma yolundadır ve bu egemenliğe yaklaşmıştır.

Büyük sermayenin bu egemenliğe yakınlığı sonucunda, yine normal olarak, büyük burjuva ile küçük burjuva arasında çatışma ortaya çıkmıştır.

(7) Türkiye Milli Geliri, Toplam Harcamaları ve Yatırımları, 1938, 1949-1969, s. 20.

Yerleşmiş ya da yerleşmekte olan büyük sermaye, ittifakını büyük bürokrasi ile yapmak yoluna yönelmiş ya da yönelmektedir.

Özetlediğimiz bu görüşlerimizin kanıtlarını ileri sürmeye çalışalım.

1. Büyük Burjuvanın Egemenliğe Yönelmesi

Önce, 1950 - 1969 döneminde milli gelir içinde tarımın payının % 49.9'dan % 32.8'e düştüğüne, sanayinin (madencilik; imalat sanayii; elektrik, havagazı, su; inşaat sanayii) payının % 15.8'den %26.4'e çıktığına, devlet hizmetleri hemen hemen sabit kalırken, ticaretin payının azaldığına, ulaştırma, mali müesseseler, serbest meslekler ve hizmetler, mesken gelirleri oranlarının arttığına değinelim.⁸ Bu gelişme, burjuvanın Türk iktisadi hayatındaki ağırlığının zaman geçtikçe arttığını ortaya koymaktadır.

Gelişen bu kapitalistleşme hareketinde büyük burjuvanın katkısı da gittikçe artmıştır. Bu görüşü destekliyen şu kanıtlar ileriye sürülebilir :

a) İmalât sanayiinde büyük işyerleri olarak nitelenebilen 10 kişiden fazla çalıştıran özel kesime ait kurumların imalât sanayii geliri içindeki katkıları yıllar boyunca artmıştır. Tablolar ekindeki Tablo 6'da açıkça görüldüğü gibi, söz konusu özel kesim işyerlerinde imalât sonucu yaratılan kıymetin Türkiye imalât sanayii gelirine oranı 1950 yılında 0.3200 iken hemen hemen devamlı bir artış göstererek 1962'de 0.4397 olmuştur. Aynı tabloda özel kesimdeki büyük işyerleri katma değerinin Türkiye imalât sanayii gelirine oranı 1963'de 0.3766 iken, devamlı bir artışla 1967 de 0.4891'e çıktığı görülmektedir. Bu durum büyük işyerlerinin imalât sanayii içindeki öneminin yıllar boyunca arttığının açık bir kanıtıdır.

(8) DİE, Türkiye Milli Geliri, Toplam Harcamaları ve Yatırımları, 1938, 1948-1969, s. 16, 17.

Kırkbir ülkeye dayanılarak yapılan bir milletlerarası araştırmada (The Role of the Industrial Sector in Economic Development, United Nations, Bulletin 14, Industrialization and Productivity, s. 8) ülkelerin birey başına gelirlerinin artmasına paralel olarak, sözünü ettiğimiz eğilimlere tamamen uygun bir gelişme meydana geldiği gösterilmektedir. Birey başına geliri 100 dolardan düşük olan ülkelere, 1000 dolardan yüksek ülkelere doğru gidildiğinde, tarımın payı azalmakta, sanayinin payı artmakta, devlet hizmetleri sabit kalırken, ticaretin payı azalmakta, ulaştırmanın, mali müesseselerin, serbest meslek ve hizmetlerin, mesken gelirlerinin payları artmaktadır.

b) Bu gelişmeye paralel olarak, özel kesime ait 10 kişiden fazla çalıştıran işyerleri içersinde de, daha büyük olanların katkısı zaman içersinde artmıştır. Tablolar ekindeki Tablo 7'den açıkça görüldüğü gibi, 1963 yılından 1967 yılına, 10 - 19, 20 - 49 kişi çalıştıran işyerlerinin payında bir azalma meydana gelirken, 50 kişiden fazla çalıştıran işyerlerinin katkısında bir artma olmuştur. Nisbi önemde en fazla düşüş olan işyerleri 10 - 19 kişi çalıştıran kurumlardır. Buna karşılık katkıları en çok artanlar, önce, 200 - 499 kişi, sonra 1000 ya da daha fazla kişi çalıştıranlardır. Bu durum 10 kişiden fazla çalıştıran işyerlerinde daha büyük firmaların katkılarının zaman süresinde artış eğilimi gösterdiğini kanıtlamaktadır.

c) İmalât sanayiinde büyük işyerleri katkısının zamanla arttığını gösteren diğer bir kanıt tablolar ekindeki Tablo 8 incelenerek elde olunabilir. Bu tabloda, özel kesim için, 1950 yılında işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymeti 100000 T.L. den fazla olan, 1962 de işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymeti 286000 T.L. dan fazla olan sektörler verilmiştir. Ayrıca, aynı tabloda, özel kesimde 1963 yılında işyeri başına katma değeri 1000000 T.L.'yı aşan, 1967 de 1234000 T.L.'dan fazla olan iller de⁹ yer almaktadırlar. 1950 ve 1963 deki değerlerin küçük, 1962 ve 1967 deki kıymetlerin büyük olmasının nedeni, Tablo 8'in altında açıklandığı gibi, meydana gelmiş genel fiyat artışlarını temizlemektir.

Tablo 8 de verilen rakamlara dayanılarak, sayfa 87 deki tablo elde olunabilir :

Bu tablodan açıkça görüldüğü gibi, büyük firmaların (işyeri başına imalât sonucu yaratılan değerleri ya da katma değerleri büyük olan firmaların) imalât sanayii içindeki katkıları, zamanla artmıştır. Bu firmaların katkılarını gösteren oranlar, 1950 den 1962 yılına, 0.6946'dan 0.9687'ye ya da 0.2223'den 0.4260'a yükselmişlerdir.¹⁰ Sözü edilen büyük işyerleri için aynı oranlar, 1963 den 1967 yılına, 0.8613'den 0.8949'a ya da 0.3243'den 0.4377'ye artmışlardır.

Böylece, büyük firmaların imalat sanayii içindeki önemlerinin zamanla arttığı açıklıkla ortaya çıkmaktadır.

(9) 1967 yılına ait elimizde bulunan verilerle sektör rakamları elde etme olanağımız olmadı. Bunun için illeri esas alma yoluna gittik.

(10) 1959 yılında (4) üncü sütündeki oran 0.9597, (5) inci sütündeki oran 0.4192 dir. Bu yılda, genel fiyat seviyesi artışına göre, işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymetleri 250.000 T.L. dan fazla olan sektörler alınmışlardır.

Yıllar	İşyeri Başına İmalât Sonucu Yaratılan Kıymeti Sabit Fiyatlarla 100.000 T.L.'dan Fazla Olan Sektörlerin İmalât Sonucu Yaratılan Kıymetleri Toplamı Özel Kesim 1000 T.L. (2)	Tüm Sektörlerin İmalât Sonucu Yaratılan Kıymetleri Toplamı Özel Kesim 1000 T.L. (3)	(2) inci Sütündeki Değerlerin (3) üncü Sütündeki Değerlere Oranları (4)	(2) nci Sütündeki Değerlerin Türkiye İmalât Sanayii Gelirine Oranları (5)
(1)				
1950	212352	305717	0.6946	0.2223
1962	3076583	3176071	0.9687	0.4260
(1)	İşyeri Başına Katma Değeri Sabit Fiyatlarla 1000.000 T.L. dan Fazla Olan İllerin Katma Değerleri Toplamı Özel Kesim 1000 T.L. (2)	Tüm İllerin Katma Değerleri Toplamı Özel Kesim 1000 T.L. (3)	(2) inci Sütündeki Değerlerin (3) üncü Sütündeki Değerlere Oranları (4)	(2) nci Sütündeki Değerlerin Türkiye İmalât Sanayii Gelirine Oranları (5)
1963	2702969	3138221	0.8613	0.3243
1967	6179733	6905378	0.8949	0.4377

d) İmalât sanayiinde işyeri başına katma değerde yıllar boyunca meydana gelen yukarı doğru gelişme, büyük firmaların katkılarının artması konusunda ileriye sürülebilecek diğer bir kanıttır. Tablolar ekindeki Tablo 9'da firma başına imalat sonucu yaratılan değer ya da katma değer zamanla arttığı görülmektedir. 1950 yılında işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymet 121557.46 T.L. iken ve bunun 1961 de, genel fiyat artışına göre, 328326.70 T.L. olması gerekirken, bu değer 1961 de 453022.45 olmuştur.¹¹ Aynı şekilde, 1963 yılında firma başına katma değer, 1131298.13 T.L.'dir. Fiyatlar genel seviyesindeki artış gözönüne alındığında bu değer 1967 yılında 1396021.89 olmalıydı. Oysa 1967 yılında gerçekleşen işyeri başına katma değer 2272253.43 dür.

Bu rakamlar firmaların zamanla büyüdüğünü açıklıkla ortaya koymaktadır. Bu durum büyük firmaların öneminin zamanla arttığını göstermektedir.

e) Yukardaki 8 numaralı dip notda açıkladığımız gibi, Türkiye Milli geliri içinde sektörlerin paylarında zaman esnasında meydana gelmiş değişmeler, birey başına gelirden büyük artmaların sektör paylarında yarattığı gelişmelere tamamen uygundur. Birey başına gelir artıp ülkeler iktisaden gelişmiş hale geldikçe ekonomideki firmaların büyüdüğünü varsayarak -bunun gerçeklere ters düşen bir varsayım olduğunu sanmıyoruz- Türkiye milli gelirinde sektörlerin gösterdiği gelişimi, Türk ekonomisinde firmaların büyüdüğü görüşünün bir kanıtı olarak ileri sürebiliriz.¹² Bir ekonomide ulaştırma, mali müesseseler, serbest meslek ve hizmetler sektörlerinin katkılarının artması, o ülkelerde büyük firmaların ağırlığının fazlalaştığı şeklinde yorumlanabilir.

(11) Tablo 9 un altında açıklandığı üzere 1962 yılında, kavram değişmesi dolayısıyla, işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymette büyük bir artış olmuştur. Bunun için 1961 yılını esas alıyoruz.

(12) Burada, yalnızca birey başına gelirden Türk Ekonomisinde meydana gelmiş değişmeye bakılarak, sektörlerin paylarındaki gelişmelere hiç değinilmiyerek aynı kanının ileri sürülebileceği şeklinde bir itiraz olabilir. Bu itiraz karşısında şu söylenebilir: 8 numaralı dip notda belirtilen araştırmada, birey başına gelir grupları olarak, 100 dolardan az, 101-250 dolar, 251-500 dolar, 501-1000 dolar, 1000 dolardan fazla şeklindeki sınıflar alınmıştır. İncelediğimiz sürede (1950-1967), Türkiye'de birey başına millî gelir hemen daima 101-250 dolar grubu içinde kalmıştır. (Dolar 2.8 T.L. olarak alındığında, 1955-1960 yıllarında, 9 T.L. üzerinden hesaplandığında, 1966, 1967 yıllarında birey başına millî gelirin 250 doları aştığı söylenebilir. Fakat böyle bir hesaplamanın gerçekçi olduğu çok şüphelidir.) Böylece, birey başına gelirin bu gelir grupları arasındaki değişmesine dayanacak bir çözümlemeyi, Türk Ekonomisinin incelediğimiz süresi için yapma olanağı yoktur.

Açıklamaya çalıştığımız yukardaki kanıtlara dayanarak, büyük burjuvanın Türk iktisadi ve toplumsal hayatında egemenlik yolunda olduğu ve bu egemenliğe yaklaşmış bulunduğu görüşünü ileriye sürüyor ve savunuyoruz.

2. Büyük Burjuva, Küçük Burjuva Çatışması

Önce burada belirteceğimiz bazı kanıtların siyasal nitelikte olacağına değinelim. Makalemizin ilk bölümünde siyasal oluşumlarda iktisadi etkenlerin ağır bastığı görüşünü savunduğumuza göre, siyasal ve iktisadi kanıtları birlikte ileriye sürmekte sakınca görmüyoruz.

a) A.P. iktidarı süresinde ortaya çıkan büyük burjuva, küçük burjuva çatışması olayı için belirtilebilecek önemli bir kanıt bu dönemde büyük imalât sanayiinde meydana gelen gelişmedir. Tablo- lar ekindeki Tablo 6'nın ikinci kısmındaki rakamlara dayanılarak, 1963-1967 süresinde, 10 ve daha fazla kişi çalıştıran özel kesime ait imalât işyerlerinde katma değer, indeks olarak, 100'den 220.04'e çıktığı hesaplanabilir. Aynı sürede, Türkiye toplamı olarak imalât sanayii gelirinin artışı 100'den 169.39'a çıkmak şeklinde olmuştur. Son rakam (169.39) imalât sanayiindeki küçük ve büyük işyerlerindeki ortalama artışın ölçüsü olarak alınabileceğine, bu ortalamada büyük işyerleri büyümesinin de (220.04) katkısı bulunacağına göre, küçük imalât sanayiinin 1963-1967 süresindeki büyümesinin çok az olduğu ortaya çıkar.¹³ Böylece de, küçük burjuvanın, A.P. iktidarı süresinde gerçekleştirilen iktisadi büyümeden çok az pay aldığı belirmiş olur.

b) Millî Nizam Partisinin kuruluşu ile sonuçlanan hareket, küçük burjuvanın büyük burjuvaya (A.P. iktidarına) karşı bir tepkisi niteliğindedir. Bu partinin lideri, tepki siyasî plana intikal etmeden önce, küçük burjuvanın temsilcisi olarak, Ticaret ve Sanayi Odaları içinde mücadele yürütmüştür.

A.P. içinde oluşan 41'ler hareketini de aynı çerçeve içinde yorumlamak gerekir. Bu hareket de, A.P. içinde egemenliğe sahip olan büyük burjuvaya karşı küçük burjuvanın bir tepkisi niteliğindedir.

(13) 10 ve daha fazla kişi çalıştıran özel kesime ait işyerlerindeki büyüme hızını, bu büyük işyerlerinin toplam imalât sanayii içindeki katkılarını esas alarak yaptığımız kaba bir hesaplamada, 1963-1967 süresinde küçük imalat sanayiinde gerileme olduğu sonucuna vardık. Verilerini yeterli bulmadığımız bu hesaplamaya yalnız bu dip notda değinmekle yetinmeyi uygun buluyoruz.

c) Küçük tüccar ve sanayicinin, esnafın fazla miktarda bulunması normal olan en büyük 27 ilin, Diyarbakır hariç hepsinde, ilçe merkezlerinde A.P. oylarında düşme vardır. (Tablolar ekinde Tablo 12'ye bakılabilir). Bu durum, küçük burjuvanın A.P. uzaklaştığı şeklinde bir eğilimin ifadesidir.

Bu belirttiğimiz kanıtlarla, büyük burjuva ile küçük burjuva arasında çatışma ortaya çıktığı görüşünü savunuyoruz.

3. Büyük Burjuva, Büyük Bürokrat İşbirliği

a) Bürokrasinin 1960 dan sonra, ülke idaresindeki ağırlığı ve millî gelirdeki payı artmıştır. Uç yıllar dahil olmak üzere, 1951-1960 arasında bürokrasinin -devlet hizmetleri gelirleri ölçü olarak kullanıldığında- milli gelir içindeki payı ortalama olarak % 8.33 dür. Buna karşılık aynı oran, ortalama olarak, 1961 -1964 süresinde % 9.33, 1965 -1969 döneminde % 9.94, 1961 -1969 süresinde % 9.67 dir. Bu rakamlar, bürokrasinin milli gelir içindeki payının, 1960 dan sonra hızlanarak arttığını göstermektedir.

b) A.P. iktidarınca bugünlerde getirilen personel kanunu mali hükümleri ile bürokrasinin, özellikle büyük bürokrasinin gelirlerinde önemli artışlara sebep olmaktadır. Bu kanunun sağladığı 2.5 milyar liralık (bunun daha da büyük miktarlara ulaşması olasılığı fazladır) ek finansman, 1969 devlet hizmetleri gelirinin %23.05'i dir.¹⁴ Kanunun özellikle büyük memurların, yüksek rütbedeki subayların maaşlarını arttıran niteliği de gözönünde bulundurulursa, kanun yürürlüğe girdiğinde, büyük bürokrasinin millî gelirden aldığı payın önemli ölçüde artacağı sonucuna varılır.

Ekonominin kapitalistleştiğini, büyük kapitalistlerin egemenliği altına girmekte olduğunu kabul ettiğimize göre, büyük bürokrasinin milli gelirden aldığı payda devamlı bir artış olmasını, büyük burjuvanın, büyük memurlarla ittifak yapmaya yönelmesi şeklinde yorumlamanın doğru olacağını düşünüyoruz. Böyle bir işbirliğinin varlığı ve gelişmekte oluşu konusunda diğer kanıtlar da ileri sürülebilir.

c) Büyük kaynak birikmesine sebep olan Ordu Yardımlaşma Kurumu, yeni personel kanunu ile memurlar için kurulacak aynı nitelikteki sandık büyük sermaye ile bürokrasi¹⁵ arasında bağ ku-

(14) Memurlara ödenmekte olan avans (yaklaşık olarak 500 milyon T.L. kabul ediyoruz) bu 2.5 milyar T.L. lık değerden düşürülürse, geriye 2 milyar T.L. kalır. Bunun, 1969 devlet hizmetleri gelirin oranı % 18.44 dür.

(15) Bürokrasi içinde büyük bürokrasinin daima egemen olduğunu, ağır bastığını varsayıyoruz.

rulmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağ, büyük firmalarla bürokrasi arasında bir çıkar birliği yaratılmasına yol açmaktadır.

d) Büyük özel firmalar, özellikle son yıllarda büyük ücretle idareciler kullanmaktadırlar. Bunların önemli bir kısmı devlet kesiminden çekilmektedir. Yüksek memurlar için özel kesimde böyle bol ücretli olanakların, potansiyel olarak da olsa, mevcut bulunması yüksek bürokrasi ile büyük kapitalistler arasında bir yakınlaşmanın doğmasına ortam yaratmaktadır.

Büyük burjuva, büyük bürokrat işbirliği konusunda ileriye süreceğimiz kanıtlar bunlardır.

III

Bir önceki kısımda özetlemeye çalıştığımız görüş ve düşüncelerimizin 1969 milletvekili seçimi sonuçları ile değerlendirilmeleri konusunu bu bölümde inceliyeceğiz. Özellikle iktidara egemen sınıflar dışında gördüğümüz, esnaf ve işçilerin oy verme eğilimlerini konu edineceğiz. Yalnız, bundan önce iki önemli noktaya değinmek istiyoruz.

1. Halk Kütlelerinin Seçimlere Karşı İlgisi

İlk nokta, geniş halk kütlelerinin milletvekili seçimlerine karşı gösterdikleri ilgi noktasına ait bulunacaktır. Bu ilgi, aşağıdaki tabloda açıkça görüldüğü gibi, zaman boyunca devamlı bir şekilde azalmaktadır.

Seçim Yılları	Seçime Katılma Oranları (Türkiye Toplamı Olarak) %	A. P. (D. P.), C. H. P. Oy Oranları Toplamları (Türkiye Toplamı Olarak) %	(2) nci sütun İçin Farklar	(3) üncü Sütun İçin Farklar
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1950	89.3	93.2	0.7	1.8
1954	88.6	91.4	12.0	3.5
1957	76.6	87.9	4.4	16.4
1961	81.0	71.5	9.7	-10.1
1965	71.3	81.6	7.0	7.7
1969	64.3	73.9		

Kaynak : 1950-1965 oranları için, DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1964/1965, s. 170, 1969 oranları için, DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili Sonuçları (İl ve İlçeler İtibariyle) s. 9.

Tablodan belirginlikle ortaya çıktığı gibi, özellikle istisnai bir niteliği olan 1961 seçimleri bir tarafa bırakıldığında, seçime katılma oranlarında, iktidara aday iki parti olan A.P. (ya da D.P.) ve C.H.P. nin oy oranları toplamında zaman süresinde, devamlı bir düşme meydana gelmiştir. Ayrıca bu düşme, genellikle, zaman geçtikçe hızlanmaktadır.

Bu durum, gittikçe daha belirginlikle hâkim sınıfların egemenliğine giren iktidar karşısında, geniş halk kütlelerinin giderek daha çok yabancılaştığı şeklindeki görüşümüzü destekliyen güçlü bir kanıttır.

2. Toprak Ağalarının Seçimlerdeki Etkililikleri

Toprak ağalarının seçmenler üzerindeki etki yetenekleri değinmek istediğimiz ikinci noktadır. Biz, önceki bir yazımızda,¹⁶ toprak ağalarının iktidara aday iki partide de buldukları, iki partinin herhangi birinin dayanağı olmaktan uzak oldukları şeklinde bir görüş ileriye sürmüştük. Bugün de aynı görüşteyiz.

Toprak ağalarının seçmenlerin oylarına etkili olduklarının kabul edilmesi, bizim, seçimlerde en önemli etkenin iktisadi olması şeklindeki görüşümüzü çürütmez. Çünkü, toprak ağası ile iktisadi bir çıkar birliği içinde bulunan köylünün, ağanın yönelttiği yolda oy kullanması bahis konusu görüşümüze aykırı düşmez. Görüşümüzün çürütülebilmesi için, ya ağaların iktisat dışı nedenlerle oy kullandıkları ve köylüleri de bu şekilde yönelttikleri, ya da ağa köylü çıkar çatışmasında, ağanın bilinçsiz köylüyü kendi çıkarına hizmete yönelttiği ispatlanmalıdır.

İlk hususu ispat olanağının var olduğunu sanmıyoruz. Çünkü bulgularımız daima iktisadi etkenlerin ağır bastığı şeklindeki görüşümüzü destekler yönde olmuştur. İkinci hususta, konu geniş bir açıdan alındığında bir ağa köylü çıkar çatışmasının olduğunda şüphe yoktur. Kurulu düzenin sürdürülmesinin ağanın yararına, ona bağlı köylünün zararına bulunduğu da doğrudur. Bu durumda kurulu düzeni devam ettirme kararında olan partilere köylülerin oy vermesi, kendi çıkarları tersine, ağa çıkarı yararına davranmaları şeklinde yorumlanabilir.

Konunun geniş şekilde ele alınması ile yapılabilen böyle bir yorumun ağanın bilinçsiz köylüyü kendi çıkarına hizmete yöneltti-

(16) Tuncer Bulutay, Türkiye'deki Son Öğrenci Hareketleri Üzerine Bazı Düşünceler, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yavuz Abadan'a Armağan, s. 99 - 123.

ği görüşünün ispatı anlamına geldiğini düşünenler bulunabilir. Kattılmadığımız bu düşüncenin doğru olabilmesi için, köylünün önüne ciddi bir düzeni değiştirme alternatifinin çıkarılmış olması gerekir. Ancak gerçekleşme şansı olan böyle bir alternatif söz konusu olduğunda, köylünün kendi çıkarı yönünde mi, ağanın çıkarı yararına mı davrandığı sınıma konusu olabilir. Böyle bir alternatifin yokluğunda, yani düzenin bütün bünyesel özellikleriyle devam edeceği kabul ettirildiğinde, köylü, kendisine bırakılmış tek yolda, günlük küçük çıkarlarına bakarak hareket ederse, bu davranış onun kendi yararı tersine, ağa çıkarları yönünde yöneltildiği şeklinde yorumlanamaz.

1969 milletvekili seçimlerine kadar iktidara aday partilerden hiçbiri, gerçekleşme şansı olduğuna, içtenliğine inanılabilecek, ciddi hiçbir düzen değişikliği teklifi ileri sürmemiştir.¹⁷ Bu durumda, ağa, köylü çıkar çatışmasında, ağanın bilinçsiz köylüyü kendi çıkarına hizmete yönelttiği iddiasının da, bugün için, ispatlanabileceğini sanmıyoruz.

Bunları belirttikten sonra, toprak ağalarının seçmenlerin oylarını etkilemeleri konusunun başka yönleri üzerinde biraz daha durabiliriz. Bazı illerde toprak ağalarının seçimleri etkilediklerini gösteren veriler vardır. Bu iller Doğu Anadolu'da, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır.¹⁸

(17) C.H.P. nce 1950 den öncelerden beri ileri sürülen toprak düzenini değiştirme propogandalarına inanmamak değil, inanmak acaip bir davranış olurdu.

(18) Nitekim, 1969 milletvekili seçimlerinde bağımsızların % 10 dan fazla oy aldıkları illerin büyük bir kısmı bu bölgelerde bulunmaktadır. Bağımsızlara % 10 dan fazla oy veren bu iller şunlardır: Adıyaman, Artvin, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hatay, Malatya, Maraş, Mardin, Muş, Ordu, Siirt, Tokat, Tunceli, Urfa, Van.

1969 milletvekili seçimlerinde Y.T.P. nin % 10 dan fazla oy aldığı iller de Güneydoğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. Bu iller şunlardır: Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Van.

Güven Partisinin aldığı oylarda da toprak ağalığının etkili bulunduğu söylenebilir ve bu görüşü destekliyen veriler de ileriye sürülebilirse de, biz bu partiyi M.P. ve M.H.P. ile aynı kategoride değerlendirmenin daha uygun olacağı eğilimindeyiz. Bu eğilimimizi de, esas itibarıyla, G.P. ce % 10 dan fazla oy toplanan illerin nisbeten Türkiye'ye dağılmış olmasına dayandırıyoruz. Bahis konusu iller şunlardır: Afyon, Ağrı, Artvin, Burdur, Gaziantep, Hakkâri, Kastamonu, Kayseri, Konya, Siirt, Tekirdağ, Uşak, Van.

Biz, 1969 seçim sonuçları verilerinden yararlanılarak, seçmen oyları üzerindeki ağa etkisinin kendisini daha çok ya da kısmen protesto niteliğindeki oylar üzerinde gösterdiği şekilde bir görüşün savunulabileceğini düşünüyoruz. Şimdi, bu görüşümüzün dayanaklarını açıklamaya çalışalım :

Önce, seçimlerde oya katılmamayı, ya da iktidara aday olan iki parti dışındaki partilere veya bağımsızlara oy vermeyi protesto davranışı şeklinde nitelendirdiğimizi belirtelim. Bu protesto davranışlarının ilkinde (oya katılmamaya) pasif, ikincisine (küçük partilere ya da bağımsızlara oy vermeye) aktif protesto diyoruz.

Tablolar ekindeki Tablo 10 da, seçime katılma oranları en yüksek ve en düşük on ildeki katılma oranları, A.P., C.H.P. oy oranları toplamları ve bu ikisinin çarpımları verilmektedir. Bu tablodan açıkça görüldüğü gibi, ağa etkisinin en fazla olduğu söylenebilecek illerde katılma oranları yüksektir. Bu iller için katılma oranları ortalaması olan 76.99, Türkiye ortalaması bulunan 64.3 den bir hayli büyüktür. Aynı illerde A.P., C.H.P. oy oranları toplamları ise düşüktür ve bunların ortalaması olan 51.67, Türkiye ortalamasının (73.9) bir hayli altındadır.

Buna karşılık ağa etkisinin fazla olması beklenmiyen illerde seçime katılma oranları en düşüktür. Bu iller için katılma oranları ortalaması 58.01 dir ve Türkiye ortalamasının (64.3) altındadır. Aynı illerde, A.P., C.H.P. oy oranları toplamları ise yüksektir ve ortalama değeri ile (76.66), Türkiye ortalamasının (73.9) üstündedir.

Sözü edilmekte olan Tablo 10 da 4 üncü sütunda, seçime katılma oranları ile A.P., C.H.P. oy oranları toplamlarının çarpımı ile ulaşılan değerler verilmektedir. Bu değerler, iktidara aday iki parti olan A.P. ve C.H.P.'nin birlikte, oya katılsın katılmasın seçmenlerin tümünden ne oranda oy aldıklarını göstermektedir.¹⁹ Bu değerler, ortalama, ilk il grubu için 39.63, ikinci il grubu için 44.44 dir. Türkiye için ortalama ise 47.52 dir.

Bu rakamların açıkça gösterdiği gibi, seçime katılma oranları ve A.P., C.H.P. oy oranları toplamları bakımından iki il grubu

(19) Gerçekte bu değerlerle, A.P. ve C.H.P.'nin birlikte, oya katılsın katılmasın seçmenlerin tümünden (seçmen listesindeki seçmenler sayısı) aldıkları oy oranları arasında küçük farklar vardır. Önemsiz saydığımız için bir tarafa bıraktığımız bu farklılıklar, A.P., C.H.P. oy oranlarının muteber tutulan oy sayısı üzerinden, katılma oranlarının ise oy kullanan seçmenler sayısı üzerinden hesaplanmasından ileri geliyorlar.

arasındaki fark (seçime katılma oranı yönünden biri, A.P., C.H.P. oy oranları toplamı yönünden diğeri lehine olmak üzere) önemlidir. Buna karşılık, seçime katılan, katılmıyan tüm seçmenlerden bu iki partinin aldıkları oy oranları yönünden iki il grubu arasındaki fark azdır.²⁰

Benzer nitelikte bir işlem tablolar ekindeki Tablo 11 de gösterilmektedir. Bu tabloda A.P., C.H.P. oy oranları toplamı bakımından en ilerde ve en geride olan 10 ar il seçilmiş ve bu iller için Tablo 10 dakinin aynı olan işlemler yapılmıştır. Bu tablonun ortaya koyduğu durum, Tablo 10 nun verilerinden elde olunan sonuç yönündedir, fakat aynı belirginlikte değildir. İki il grubunun, tüm seçmenlerden A.P. ve C.H.P. nin birlikte aldıkları oy bakımından farklılıkları (28.91), A.P., C.H.P. oy oranları toplamı yönünden olan farklılıklarından (46.56) daha azdır.²¹ Ayrıca, bu tablodan, A.P., C.H.P. oy oranları toplamının en yüksek olduğu illerin ağa etkisinden uzak, en düşük olan illerin ise bu etkiye yakın iller olarak alınabilecekleri görülmektedir.

Bu söylediklerimizden, özellikle Tablo 10 dan elde ettiklerimizden şu sonuçlar çıkarılabilir: Toprak ağası etkisi önemli olan illerde seçime katılma oranları yüksek, buna karşılık, A.P., C.H.P. ye verilen oy oranları düşüktür. Bu etkiden uzak illerde seçime katılma oranları düşük, A.P., C.H.P. ye yönelttikleri oy oranları yüksektir. Bu durumun sonucu olarak da, seçime katılan, katılmıyan tüm seçmenlerden A.P., C.H.P. nin birlikte aldıkları oy oranları yönünden iki il grubu arasında bir yakınlaşma vardır.

Bu sonuç, ağa etkisinin daha çok ya da kısmen protesto oyları üzerinde bahis konusu olduğu şeklinde yorumlanabilir görüşündeyiz. Ağa etkisi, pasif protesto şeklinde kalabilecek tepkileri -ağa etkisinden uzak illerde böyle olmakta, bu illerde seçime katılma oranları düşmektedir- aktif protesto haline dönüştürme niteliğine sahip bulunmaktadır.²²

(20) Katılma oranları bakımından fark 18.98, A.P., C.H.P. oy oranları toplamı bakımından ters yönde fark 24.99, seçime katılan, katılmıyan tüm seçmenlerden bu iki partinin birlikte aldıkları oy oranları yönünden fark 4.81 dir.

(21) Yalnız burada, seçime katılma oranları yönünden iki il grubu arasındaki farkın bu iki değerden de az olduğuna, yalnızca 5.53 bulunduğuna değinmek gereklidir.

(22) Bu etkinin kaba bir ölçüsünü elde etme çabasına giriştik. Tablo 10 daki 10 ilden Zonguldak hariç -Zonguldakta ağa etkisinin pek olmadığını düşündük- dokuz tanesini aldık.

Bu dokuz ilin herbiri için şu işlemleri yaptık: Oy kullanan seçmen

3. Esnaf ve İşçi Oyları

Esnaf ve işçilerin A.P. ye verdikleri oylarda 1969 seçimlerinde önceki seçime göre bir azalma olduğu görünmektedir. A.P. den uzaklaşan esnaf oyları C.H.P. ye yönelmezken, işçi oyları C.H.P. ye gidebilmektedir. Bu durumu açıklıyan verileri, bulgularımızı belirtmeye çalışarak devam edelim.

Esnaf ve işçilerin büyük nüfuslu kentlerde yoğunlaşacağını düşünerek, 1965 sayımına göre 50000 den yukarı nüfuslu illerin ilçe merkezlerini aldık. Bu ilçe merkezlerinde A.P. ve C.H.P. nin son iki milletvekili seçimlerinde sağladıkları oy oranlarını bulduk. Bu oranları tablolar ekindeki Tablo 12 de veriyoruz.

Bu tablonun incelenmesinden anlaşılabilceği gibi bu ilçe merkezlerinin, Diyarbakır hariç, hepsinde A.P. oy oranlarında 1965 den 1969 a bir düşme vardır. Bu durum esnaf ve işçi oylarında A.P. den kaçış olduğunu gösteren bir kanıttır.

Tablo 12 de verilen 27 ilin Diyarbakır dışında kalan 26 sının 13 ünde A.P. oy oranları azalırken, C.H.P. oy oranları 1965 den 1969 a artmaktadır. Buna karşılık, söz konusu 26 ilçe merkezinin 9 unda A.P. oy oranları azalırken C.H.P. oy oranları da azalmaktadır.²³

Bu son durumun işçi ve esnaf oylarının farklı yönelimde olmalarından ileri gelebileceği düşüncesiyle bu görüşün sınanmasına giriştik. Bu amaçla tablolar ekinde verilen Tablo 13 ü elde ettik. Bu tabloda sigortalı işçi sayısının seçmen listesindeki seçmenler sayısına oranına dayanan bir ölçüt kullanarak her ilin işçi yoğunluğunu bulduk.

sayısını aldık. Bundan seçmen listesindeki seçmenler sayısı çarpı % 64.3'ü (seçime katılma Türkiye ortalaması) çıkardık. Bu çıkarma sonucunda ulaştığımız değeri, Y.T.P., bağımsızlar oyları toplamına (Ağrı ve Hakkâride G.P. oylarını da bu toplama ekledik) oranladık. Böylece, her bir il'e ait bir tane olmak üzere dokuz oran elde ettik. Bu oranların en büyüğü, 0.8327, en küçüğü 0.2944, ortalaması 0.4842 olarak bulundular.

Bu kaba ölçüyle hareket edilmesinde sakınca olmadığında, ağalarca yöneltelen oyların (iktidara aday partilere giden oylarda ağa etkisi olmadığı, seçime katılmanın Türkiye ortalaması üstünde kalan kısmının tümünün Y.T.P. ve bağımsızlara gittiği varsayıldığında) yarıya yakın bir kısmının pasif protestonun aktif protestoya dönüşümüyle ortaya çıktığı söylenebilir.

- (23) Antalya, Balıkesir ilçe merkezlerinde 1965'den 1969'a C.H.P. oy oranlarında bir değişme yoktur. Trabzon, Hatay ilçe merkezlerinde değişme çok önemsizdir.

İlleri söz konusu tablodaki işçi yoğunluğu rakamlarına dayanarak sıralıyoruz. İlk sırada işçi yoğunluğu en fazla olan il, en son da işçi yoğunluğu en az bulunan il yer alıyor. Sıralamayı 34 üncüde bitiriyoruz. İşçi yoğunluğu bakımından 34 üncüden sonra gelen illeri, işçi yoğunluğunun az bulunduğu ikinci yarıya (67 ilin ikinci yarısı) düşükleri için sıralamaya katmıyoruz.

1965 seçimlerinden 1969 seçimlerine A.P. oyları azalırken C.H.P. oylarının arttığı iller söz konusu işçi yoğunluğu sıralamasında yukarlarda bulunuyorlar. Bu illerin adları ve bunların sıralamadaki durumları (parantez içindeki rakamlar) şöyledir: İstanbul (1), Ankara (5), İzmir (4), Adana (9), Bursa (10), Eskişehir (7), Samsun (18), Kocaeli (2), İçel (15), Sakarya (21), Urfa (İkinci yarıda), Manisa (20), Zonguldak (3).

1969 seçimlerinde 1965 seçimlerine göre A.P. oyları azalırken C.H.P. oylarının da azaldığı iller işçi yoğunluğu sıralamasında nisbeten altlarda yer alıyorlar. Bu illerin adları ve bunların sıralamadaki durumları (parantez içindeki rakamlar) şöyledir: Gaziantep (22), Konya (31), Kayseri (12), Sivas (19), Erzurum (27), Malatya (13), Elazığ (8), Denizli (İkinci yarıda), Maraş (İkinci yarıda).

Bu rakamlar açıkça göstermektedir ki, A.P. oyları azalırken C.H.P. nin oylarının arttığı illerde işçi yoğunluğu, A.P. oylarıyla birlikte C.H.P. oylarının da azaldığı illerdeki işçi yoğunluğundan çok daha fazladır.²⁴ Bu durum, işçi oylarının A.P. den uzaklaşırken C.H.P. ye yöneldiğini,²⁵ esnaf oylarının ise A.P. den kaçarken C.H.P. ye gitmediğini kanıtlamaktadır.

(24) A.P. oyları azalırken C.H.P. oylarının arttığı illerde işçi yoğunluğu, 13 il'in oranlarının ortalaması olarak, 0.1297'dir. A.P. oyları ile birlikte C.H.P. oylarının da azaldığı illerde aynı yoğunluk, 9 ilin oranları ortalaması olarak, 0.5992 dir.

Nüfusu 1965 sayımında 50.000 nin altında olup da, söz konusu işçi yoğunluğu sıralamasında ilk yirmi içinde bulunan Rize (6), Kütahya (11), Aydın (14), Artvin (16) illeri vardır. Bu illerden Artvin hariç diğer üçünde, tüm il oranı olarak A.P. oyları azalırken C.H.P. oyları artmaktadır.

(25) Burada, C.H.P. oylarındaki artışın T.İ.P. oylarındaki azalıştan ileri geldiği görüşü ileri sürülebilir. Nitekim, A.P. oyları azalırken C.H.P. oylarının arttığı 13 il'in, Eskişehir dışında kalan 12 sinde T.İ.P. in oy oranlarında düşme vardır. Buna karşılık, A.P. oyları azalırken C.H.P. oylarının da azaldığı 9 il'in 5'inde T.İ.P. oy oranlarında artış gözlenmektedir.

Ayrıntılarıyla hesapladığımız, fakat burada vermeye lüzum görmediğimiz bu verilere dayanılarak şunlar söylenebilir: İşçi yoğunluğunun

a) Esnaf Oyları

Küçük tüccar ve esnaf iktisaden güçlü olma niteliğine sahip değildir. Bunlar bir ülkenin iktisadi gücünü oluşturma, iktisadi dinamizmini sağlama yeteneğinde değildirler. Bu nedenle, küçük tüccar ve esnafın siyasal hayatta bağımsız, iktidara aday bir güç olarak belirmesi olanağı yoktur.

Bağımsız bir güç ortaya koyma yeteneğinden yoksun olduklarından bunlar, aralarında çatışma olmadığında, büyük sermayenin peşinden giderler. Böyle bir çatışma ortaya çıktığında ise, iktidara aday olma niteliklerinin yokluğundan güçlü bir siyasal hareket, iktidara aday bir parti oluşturamazlar. Oyları protesto niteliğinde kalır, bölgesel liderlere bağlı olarak çok dağılır.

Bu dağınıklık, 1969 milletvekili seçimleri sonuçlarınınca da açıklıkla ortaya konmaktadır. Önce, bu oylara, burjuva partisi olup, değindiğimiz peşinden gitme, bağlılık sebebiyle esnaf oylarını kısmen çekmesi normal olan A.P.'nin yanında, G.P., M.P. ve M.H.P. gibi üç parti yönelmişlerdir. Ayrıca, aralığın (range) ortalamaya oranı²⁶ şeklinde bir değişme ölçüsü kullandığımızda, 1969 seçimlerinde G.P.,²⁷ M.P., M.H.P. oylarında A.P. ve C.H.P. oylarına göre dağınıklığın çok daha fazla olduğunu görmekteyiz. Gerçekten, bu ölçü A.P. için 1.2101, C.H.P. için 1.0354, G.P. için 4.4348, M.P. için 8.2719, M.H.P. için 3.0433 olarak ortaya çıkıyor.

Bu rakamlar küçük tüccar ve esnafın oylarında (G.P., M.P. ve M.H.P. ye giden oylar) iktidara aday partilerinde olduğundan çok daha fazla dağınıklık bulunduğunu göstermektedir.²⁸ A.P. için-

fazla olduğu illerde T.İ.P. den C.H.P.'ye oy kayması olmuş olabilir. Yalnız, önemsiz miktarlarda olan bu kaymalar, C.H.P. de, işçi yoğunluğu fazla olan illerde meydana gelmiş oy oranları artışlarını açıklamada çok yetersiz kalırlar.

- (26) Kullandığımız ölçü şudur: Bir partinin aldığı en yüksek ve en düşük üçer oy oranını alıyoruz. En büyük orandan en küçüğü, ikinci büyükten ikinci küçüğü, üçüncü büyükten üçüncü küçüğü çıkararak üç oran elde ediyoruz. Bu üç oranın ortalamasını buluyoruz. Bu ortalama değeri o partinin yurt ölçüsündeki oy oranına bölüyoruz. Bu bize aradığımız ölçüyü veriyor.
- (27) Yukarıda da değindiğimiz gibi G.P.'nin esnaftan çok toprak ağası etkisine yönelik olduğu görüşü de savunulabilir. Biz yukarıda belirttiğimiz nedenlerle G.P.'yi esnaf oyları etkisinde kabul etmeyi daha uygun buluyoruz.
- (28) 1969 milletvekili seçimlerinde T.İ.P. için de dağınıklık yüksektir. Buna dayanılarak, dağınıklığın esnaf partisi olunmasından değil, niteliği ne olursa olsun küçük parti bulunulmasından ileri geldiği görüşü savunu-

deki 41 ler hareketinin yeni parti yönünde gelişmesi olasılığı, Millî Nizam Partisinin varlığı gözönüne alınınca, ilerdeki seçimlerde söz konusu esnaf oylarında daha da fazla bir dağılıklığın meydana geleceği beklenebilir.

b) İşçi Oyları

Tablolar ekindeki Tablo 14 de görüldüğü gibi, imalât sanayiinde ücretin, yaratılan kıymet ya da katma değer içindeki payı²⁹ zaman içersinde geniş değişmelere uğramamaktadır. Bu pay, özellikle özel kesimde 0.30 civarında kararlılık göstermektedir. Özel kesimde ücretin bu katkısının en düşük olduğu değer 0.2925, en yüksek bulunduğu kıymet 0.3564 dır. Sözü edilen payın daha dalgalı bir durum gösterdiği kamu kesiminde, bu katkıyı gösteren oran en yüksek olduğunda 0.3445, en düşük olduğunda 0.1878 dir.

Bu rakamlar ücretin imalât sanayiinde yaratılan değer içindeki payının zaman esnasında artmadığını, kamu kesiminde bazı yıllar dışında, bir azalmaya da uğramıyarak, aşağı yukarı sabit kaldığını göstermektedirler. Buna karşılık, ortalama günlük kazançlarda durum biraz daha farklıdır.

Yine tablolar ekindeki Tablo 15 den görüldüğü gibi, imalât sanayiinde sigortalı işçilerin ortalama günlük kazançları, ortalama, 1964-1968 arasında 138.838, 1964-1969 döneminde 163.879 indeks değerleriyle artmıştır. Buna karşılık, sanayi geliri,³⁰ cari fiyatlarla, 1964-1968 döneminde 168.690, 1964-1969 arasında 195.680 indeks değeriyle gelişmiştir. Bu rakamların karşılaştırılması, imalât sanayiindeki işçilerin ortalama günlük kazançlarında meydana gelen gelişmenin, buradaki gelir artışının önemli ölçüde altında kaldığını

labilir. Biz, T.İ.P. in oylarındaki bu değişme fazlalığının 1969 seçimleriyle sınırlı olduğunu, 1965 milletvekili seçimlerinde T.İ.P. oylarındaki dağılıklığın çok az bulunduğunu göz önüne alarak, bu görüşe eğilimli bulunmuyoruz.

- (29) Bu pay safi olmıyan bir paydır. Ücretin ve kârın net paylarını bulmak için, vergileri, amortismanları, sosyal sigorta kesintilerini gözönüne almak gerekir.
- (30) Burada söz konusu olan imalât sanayii olduğuna göre onun gelişmesini ele almak gerekirdi. Buna rağmen sanayi gelirin gelişmesine dayanılarak karşılaştırma yoluna gidilmesi bir zorunluluğun sonucudur. Bu zorunluluk 1968, 1969 yılları için imalât sanayii gelirini bilmememizden ileri geliyor.

Sanayi gelirine dayanarak yaptığımız karşılaştırmanın büyük yanlışlıklara sebep olduğunu sanmıyoruz. Çünkü, imalât sanayii geliri ile sanayi gelirin büyüme hızları birbirine çok yakındır. Nitekim, en yakın üç yıl için cari fiyatlarla bu büyüme hızları şöyledir :

ortaya koymaktadır.³¹ Yani, ortalama ücretlerdeki gelişme imalât sanayiindeki büyümeyi takip edememiştir.

Bu son durum, A.P. nin işçiler karşısındaki davranışını belirttiği gibi, bir kısım işçi oylarının A.P. den uzaklaşmasının da nede-nini ortaya koymaktadır.

IV

Sonuç olarak, Türk iktisadi ve toplumsal hayatında büyük burjuva ve büyük bürokrat işbirliğine doğru bir gelişim olduğunu, bu nun Türk Ekonomisinin kapitalistleşmesinin, bu kapitalistleşme-de büyük sermayenin egemenliğinin belirmesinin tabii bir sonucu bulunduğunu ileriye sürebiliriz. Bu bakımdan Türkiye kapitalist batı ülkelerinin toplumsal yapılarına benzer bir özellik kazanmıştır.

Bu gelişmeye uygun olarak, Türk Siyasi Partilerinde, özellikle C.H.P. nde bir değişme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu parti, batının sosyal demokrat niteliğindeki partilerine benzer bir hüviyet kazanmak çabasıdadır. A.P., Amerika Birleşik Devletlerinin Cumhuriyetçi, İngilterenin Muhafazakâr, Batı Almanya'nın Hristiyan Demokrat Partilerine, C. H. P., Amerika Birleşik Devletlerinin Demokrat, İngiltere'nin İşçi, Batı Almanya'nın Sosyal Demokrat Partilerine benzemek yolundadırlar.

Böylece, büyük sermayenin egemenliğine girmiş bu iktisadi ortamda, büyük burjuva, büyük bürokrat işbirliğine dayanan bu top-

Yıllar	İmalât Sanayii Geliri Büyüme Hızı	Sanayi Geliri Büyüme Hızı
1965'den 1964'e	112.91	112.10
1966'dan 1965'e	118.07	116.90
1967'den 1966'ya	116.49	116.60

(31) 1968 yılında, 1964'e göre sektörlerde ortalama günlük kazançlarda meydana gelen artışlardan hiçbiri sanayi geliri büyümesini aşmıyor. 1964-1969 döneminde ise, yirmi tane içersinde iki sektörde (ağaç ve mantar mamulleri, diğer muhtelif eşya imâli) ortalama günlük kazançların büyüme hızı, sanayi geliri artış hızından fazladır.

lumsal düzeyde, siyasal mücadele, uygulama alanına aksedecek politikaları arasında önemli, anlamlı farklar bulunmayacak iki parti tarafından, A.P. ve C.H.P. tarafından yürütülecektir.

Bu iktisadi ve toplumsal düzeyin klasik demokrasi ile mi, yoksa demokrasısız mi sürdürüleceği sorusunun cevabı, göremediğimiz dışsal, arızî etkenlerin yokluğunda, kanımızca, geniş ölçüde iktisadi alanda sağlanacak büyüme hızına bağlı bulunacaktır. İktisadi büyüme sağlama yönünden Türkiye batı ekonomileri kadar güçlü değildir. Ekonomisinin birçok alanlardaki yetersizliği, nüfusunun üçte ikiye yakın bir çoğunluğunun köylerde bulunması, tarımsal alanda, köylülerin refah durumlarında gelişme sağlanmasının zorluğu Türk İktisadi hayatının, onu batı ekonomilerinden ayıran, özellikleridir. Bu güçlüklerle rağmen iktisadi gelişme bugünkü ölçüde sağlandığında, klasik anlamdaki demokratik idare sürdürülebilecektir.

E K
TABLOLAR

TABLO 1

A. P. oylarında, 1965'den 1969'a en çok artış gözlenen iller				A. P. oylarında, 1965 den 1969'a en çok azalış gözlenen iller			
1965 oyları 100 kabul edildiğinde 1969 oylarının indeks değerine göre		İki seçimdeki oy oranı değişmesine göre %		1965 oyları 100 kabul edildiğinde 1969 oylarının indeks değerine göre		İki seçimdeki oy oranı değişmesine göre %	
Hakkâri	564.46	Hakkâri	22.2	Malatya	49.99	Ordu	23.1
Ağrı	191.62	İsparta	17.5	Ordu	54.18	Gaziantep	16.8
Mardin	140.40	Ağrı	15.4	Muş	62.75	Malatya	16.5
Urfa	134.97	Urfa	8.6	Kırklareli	63.19	Maraş	16.2
Diyarbakır	134.44	Diyarbakır	6.6	Sivas	65.03	Tokat	15.1
İsparta	131.92	Nevşehir	6.2	Gaziantep	66.69	Elazığ	13.5
Kars	115.85	Kars	5.6	Giresun	66.74	Kırklareli	13.3
Nevşehir	106.91	Mardin	4.7	Maraş	69.05	Uşak	11.6
Van	103.00	Kırşehir	3.2	Bingöl	71.09	Siirt	11.4
Kırşehir	102.98	Sinop	2.5	Uşak	72.26	Sivas	11.1

Kaynak : DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları (İl ve İlçeler itibariyle), s. 8, 9.

TABLO 2

Üretici fiyatları, tartılı Türkiye ortalamaları (cari fiyatlar)

Zincirleme İndeks

İndeks

Maddeler	1964	1965	1966	1967	1968	1964	1968
Buğday	100.00	107.25	101.53	101.82	103.33	100.00	114.57
Arpa	100.00	115.27	100.27	104.89	106.46	100.00	129.06
Tütün	100.00	116.50	92.97	94.76	105.10	100.00	107.86
Pamuk (s.)	100.00	96.68	98.53	107.81	100.12	100.00	101.12
Pancar	100.00	100.07	100.43	100.00	99.93	100.00	100.43
Üzüm	100.00	96.77	105.31	100.28	103.87	100.00	106.16
İncir	100.00	104.56	96.71	106.24	94.85	100.00	101.90
Fındık	100.00	115.24	96.68	101.89	95.39	100.00	108.30
Antep fış.	100.00	138.53	95.73	99.75	180.34	100.00	238.54
Portakal	100.00	111.32	111.89	89.74	106.46	100.00	118.98
Mandalina	100.00	62.67	110.07	86.81	129.38	100.00	77.47
Limon	100.00	89.50	80.28	98.91	93.42	100.00	66.40
Turunç	100.00	96.43	199.86	42.09	142.71	100.00	116.59
Greyfurt	100.00	90.79	91.02	100.28	94.53	100.00	84.25
Çay	100.00	99.93	116.67	100.00	100.00	100.00	116.59
Zeytin	100.00	121.31	85.96	101.90	116.44	100.00	123.74
Koyun	100.00	106.63	111.47	117.67	108.16	100.00	151.28
Kılkeçi	100.00	110.34	114.78	120.90	104.87	100.00	160.58
Tiftik keçi		140.32	111.52	116.81	101.56	100.00	185.66
Sığır	100.00	110.06	108.61	113.55	104.96	100.00	142.46
Manda	100.00	162.14	104.01	109.64	103.12	100.00	190.67
Yün	100.00	111.68	109.09	108.54	96.16	100.00	127.16
Tiftik	100.00	101.24	109.17	102.45	83.54	100.00	94.59
K. kılı	100.00	108.70	113.39	103.37	96.44	100.00	122.87
Süt	100.00	103.39	105.74	104.65	107.41	100.00	122.88

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 1966 Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, s. 44, 1968 Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, s. 44.

Van	1965	17.68	2.23	—	—	0.13	0.05	—	—	—	—	33.91	2.20	—	0.0
	1966	24.22	2.38	—	—	0.09	0.04	—	—	—	—	34.05	1.59	—	0.0
	1967	18.29	1.50	—	—	0.12	0.03	—	—	—	—	39.87	1.79	—	0.0
	1968	15.41	2.06	—	—	0.04	0.04	—	—	—	—	39.50	1.46	—	0.0
Kırşehir	1964	31.44	5.06	—	—	0.45	2.52	—	—	—	—	16.50	1.69	0.81	0.0
	1965	34.48	3.87	—	—	0.62	4.05	—	—	—	—	14.94	2.00	0.76	0.0
	1966	36.52	6.42	—	—	0.33	4.52	—	—	—	—	14.52	2.10	0.81	0.0
	1967	36.18	6.45	—	—	0.27	2.62	—	—	—	—	15.92	1.98	0.67	0.0
	1968	36.26	6.32	—	—	0.16	3.55	—	—	—	—	15.53	1.60	0.58	—
Sinop	1964	18.43	6.34	9.46	—	1.40	0.13	0.23	—	0.01	0.04	10.14	0.69	0.14	0.0
	1965	16.84	5.07	6.39	—	0.98	0.11	0.48	—	—	0.10	13.22	0.73	0.33	0.1
	1966	20.52	5.65	2.87	—	0.87	0.21	0.53	—	—	0.06	15.05	0.94	0.26	0.1
	1967	17.89	6.24	4.40	—	1.01	0.26	0.54	—	—	0.11	15.31	0.78	0.23	0.1
	1968	13.38	4.99	3.15	—	0.95	0.24	0.68	—	0.02	0.06	15.27	0.88	0.25	0.1
İlk on il için ortalama	1964	18.843	5.527	0.234	0.482	0.384	5.984	—	0.014	—	0.070	25.395	1.764	0.221	0.22
	1965	19.761	5.898	0.199	0.491	0.311	5.837	—	0.074	—	0.047	24.800	2.107	0.219	0.21
	1966	21.697	6.646	0.108	0.569	0.282	5.727	—	0.081	—	0.085	25.082	2.234	0.238	0.25
	1967	19.972	6.162	0.174	0.716	0.259	5.976	—	0.086	—	0.082	27.874	1.988	0.180	0.20
	1968	18.016	6.068	0.158	1.126	0.176	5.687	—	0.213	—	0.114	27.033	1.792	0.180	0.19
Sinop dahil Van hariç on il ortalaması	1964	19.063	5.857	1.180	0.482	0.524	5.990	0.023	0.014	0.001	0.074	22.555	1.678	0.235	0.229
	1965	19.677	6.182	0.838	0.491	0.396	5.843	0.048	0.074	—	0.057	22.731	1.960	0.252	0.221
	1966	21.327	6.973	0.395	0.569	0.360	5.744	0.053	0.081	—	0.091	23.182	2.169	0.264	0.267
	1967	19.932	6.636	0.614	0.716	0.348	5.999	0.054	0.086	—	0.093	25.418	1.887	0.203	0.212
	1968	17.813	6.361	0.473	1.126	0.267	5.707	0.068	0.213	0.002	0.120	24.610	1.734	0.205	0.202

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968 Türkiye Tarımsal üretim değeri, yayınları.

TABLO 3

P. oylarında, 1965 den 1969 a en çok artış gözlenen illerde başlıca tarımsal üretim değerlerinin il toplam üretim değeri içindeki payları

İller	Yıllar	Buğday	Arpa	Tütün	Pamuk	Pancar	Üzüm İncir	Fındık	Fıstık	Turunç- giller Çay	Zeytin	Et Hayvan	Yün	Tiftik	K. Kılı
Hakkâri	1964	2.26	0.52	0.18	—	—	0.05	—	—	—	—	48.89	4.36	0.11	0.79
	1965	1.81	0.45	0.25	—	—	0.07	—	—	—	—	47.04	5.94	0.08	0.63
	1966	1.53	0.42	0.08	—	—	0.07	—	—	—	—	50.82	8.16	0.07	0.88
	1967	1.62	0.42	0.27	—	—	0.06	—	—	—	—	56.10	5.74	0.11	0.65
	1968	1.21	0.37	0.24	—	—	0.06	—	—	—	—	52.79	4.67	0.07	0.60
Ağrı	1964	24.07	8.37	—	—	0.40	—	—	—	—	—	37.00	1.41	—	0.11
	1965	17.13	7.76	—	—	0.25	—	—	—	—	—	40.93	2.01	—	0.13
	1966	17.19	9.08	—	—	0.11	—	—	—	—	—	37.47	1.67	—	0.12
	1967	16.43	6.40	—	—	0.09	—	—	—	—	—	45.59	1.45	—	0.09
	1968	11.57	8.18	—	—	0.16	—	—	—	—	—	44.41	1.43	—	0.09
Mardin	1964	15.15	3.40	0.05	0.54	—	25.28	—	—	—	0.52	13.46	1.57	0.67	0.36
	1965	20.50	6.58	0.02	1.64	—	17.79	—	—	—	0.35	13.20	1.72	0.80	0.33
	1966	21.33	7.00	0.01	1.83	—	16.29	—	—	—	0.44	16.86	1.84	0.92	0.41
	1967	18.41	5.68	0.01	2.73	—	25.66	—	—	—	0.33	15.82	1.86	0.60	0.37
	1968	21.17	6.44	0.03	1.41	—	16.37	—	—	—	0.46	17.41	1.83	0.67	0.44
Urfa	1964	23.27	5.54	—	1.11	—	12.68	—	0.14	—	0.18	17.91	1.96	—	0.18
	1965	36.60	13.23	—	0.53	—	7.62	—	0.73	—	0.12	11.78	1.48	—	0.15
	1966	38.93	10.91	—	0.89	—	5.70	—	0.81	—	0.40	11.74	1.60	—	0.15
	1967	39.87	10.03	—	2.48	—	4.77	—	0.86	—	0.49	13.76	1.88	—	0.13
	1968	32.05	9.40	—	7.50	—	3.36	—	2.13	—	0.66	14.15	1.66	—	0.11
Diyarbakır	1964	19.48	6.06	1.42	2.53	—	4.71	—	—	—	—	24.57	1.33	—	0.37
	1965	17.40	5.61	1.38	1.66	—	6.27	—	0.01	—	—	25.62	1.63	—	0.47
	1966	27.63	10.93	0.55	1.69	—	5.54	—	—	—	—	20.81	1.39	—	0.49
	1967	16.55	8.35	1.21	0.89	—	6.70	—	—	—	—	25.61	1.33	—	0.39
	1968	13.04	7.42	1.19	0.78	—	11.31	—	—	—	—	22.66	1.42	—	0.33
İsparta	1964	14.89	7.37	0.69	—	1.27	7.82	—	—	—	—	17.86	1.24	0.20	0.22
	1965	14.15	7.38	0.34	—	0.70	8.62	—	—	—	—	20.13	1.25	0.18	0.20
	1966	13.16	7.54	0.44	—	0.61	7.16	—	—	—	0.01	22.90	1.20	0.19	0.25
	1967	11.01	7.51	0.25	—	0.71	6.19	—	—	—	—	23.38	1.17	0.17	0.18
	1968	10.27	6.55	0.12	—	0.48	6.44	—	—	—	0.02	24.06	1.24	0.21	0.19
Kars	1964	12.78	6.34	—	0.64	0.90	0.26	—	—	—	—	29.11	1.49	—	0.07
	1965	13.32	5.06	—	1.08	0.82	0.03	—	—	—	—	30.52	1.57	—	0.08
	1966	13.39	4.89	—	1.28	0.98	0.01	—	—	—	—	31.28	1.56	—	0.07
	1967	12.06	7.45	—	1.06	0.79	0.02	—	—	—	—	32.95	1.59	—	0.07
	1968	10.33	6.90	—	1.57	0.54	0.03	—	—	—	—	30.69	1.57	—	0.08
Nevşehir	1964	28.86	9.57	—	—	0.82	6.45	—	—	—	—	10.11	1.04	0.42	0.09
	1965	24.54	6.81	—	—	0.59	13.87	—	—	—	—	9.93	1.27	0.37	0.07
	1966	23.07	6.89	—	—	0.70	17.94	—	—	—	—	10.37	1.23	0.39	0.11
	1967	29.30	7.83	—	—	0.61	13.71	—	—	—	—	9.74	1.09	0.25	0.09
	1968	28.85	7.04	—	—	0.38	15.71	—	—	—	—	9.13	1.04	0.27	0.08
Van	1964	16.23	3.04	—	—	—	0.07	—	—	—	—	38.54	1.55	—	0.08
	1965	17.68	2.23	—	—	0.13	0.05	—	—	—	—	33.91	2.20	—	0.06
	1966	24.22	2.38	—	—	0.09	0.04	—	—	—	—	34.05	1.59	—	0.05
	1967	18.29	1.50	—	—	0.12	0.03	—	—	—	—	39.87	1.79	—	0.05
	1968	15.41	2.06	—	—	0.04	0.04	—	—	—	—	39.50	1.46	—	0.04
r	1964	31.44	5.06	—	—	0.45	2.52	—	—	—	—	16.50	1.69	0.81	0.02
	1965	34.48	3.87	—	—	0.62	4.05	—	—	—	—	14.01	1.22	0.81	0.02

Bingöl	1965	5.33	0.66	—	—	0.10	0.07	—	—	—	—	39.01	1.41	—	0.56	47.80
	1966	5.41	0.35	—	—	0.08	0.06	—	—	—	—	38.07	1.08	—	0.59	48.77
	1967	4.18	0.33	—	—	0.02	0.11	—	—	—	—	44.25	1.75	—	0.59	39.98
	1968	6.07	0.43	—	—	0.01	0.09	—	—	—	—	37.88	1.58	—	0.47	43.73
Uşak	1964	26.66	10.25	6.60	1.01	4.03	2.73	—	—	—	—	14.87	1.73	0.04	0.18	8.84
	1965	29.59	10.67	4.34	0.91	2.74	3.01	—	—	—	—	16.89	1.40	0.05	0.17	8.36
	1966	27.04	10.48	6.70	0.47	3.24	3.25	—	—	—	—	18.83	2.15	0.06	0.23	9.24
	1967	24.19	10.41	6.66	0.68	3.76	3.54	—	—	—	—	18.76	1.68	—	0.18	9.78
	1968	19.80	6.69	4.41	0.48	3.10	3.30	—	—	—	—	20.57	1.58	—	0.17	9.34
Tokat	1964	19.25	7.19	5.32	—	8.07	7.20	0.01	—	—	—	11.29	0.68	—	0.09	19.48
	1965	18.79	7.13	4.73	—	6.59	8.51	—	—	—	—	12.72	0.81	—	0.11	19.12
	1966	20.43	7.77	5.20	—	7.70	6.73	—	—	—	—	12.66	0.87	—	0.08	18.23
	1967	18.59	6.62	5.77	—	8.13	7.58	—	—	—	—	13.24	0.93	—	0.08	19.63
	1968	17.62	6.72	5.39	—	7.11	5.41	—	—	—	—	14.17	0.81	—	0.08	19.33
Elazığ	1964	25.66	4.93	—	1.83	3.43	1.47	—	—	—	—	14.30	1.65	—	0.27	18.60
	1965	21.29	3.53	—	0.95	4.44	6.99	—	—	—	—	15.33	1.58	—	0.38	24.10
	1966	26.45	6.19	—	0.72	4.00	7.81	—	—	—	—	15.63	1.98	—	0.55	22.19
	1967	22.19	4.41	—	1.00	4.78	7.97	—	—	—	—	18.09	1.71	—	0.67	25.23
	1968	20.03	3.13	—	1.01	3.56	4.00	—	—	—	—	18.06	1.90	—	0.41	25.63
Siirt	1964	21.90	4.08	1.75	0.03	—	23.52	—	1.38	—	—	16.83	1.49	0.67	1.48	16.64
	1965	18.48	4.90	2.04	0.07	—	20.85	—	2.70	—	—	17.23	2.14	0.56	1.49	17.80
	1966	17.77	4.56	1.76	0.22	—	26.05	—	0.56	—	—	18.10	2.57	0.79	1.52	16.69
	1967	16.03	4.37	3.57	0.12	—	18.77	—	0.39	—	—	21.60	2.31	0.90	1.89	21.21
	1968	13.77	4.92	3.67	0.08	—	25.56	—	0.66	—	—	19.49	1.84	0.72	1.39	18.98
İlk on il için ortalama	1964	17.436	4.287	0.949	1.317	1.679	5.463	9.954	0.351	0.017	1.097	18.159	0.990	0.004	0.152	19.842
	1965	18.935	4.715	0.634	1.188	1.090	5.109	5.244	0.694	0.030	0.243	19.740	1.197	0.009	0.180	20.524
	1966	18.409	4.150	0.910	1.222	1.320	4.337	9.843	1.200	0.055	1.321	19.019	1.201	0.009	0.195	19.751
	1967	1967	17.475	4.208	0.882	1.256	1.437	4.593	4.186	0.570	0.057	0.022	22.679	1.304	0.002	0.173
	15.021	3.191	0.720	1.233	1.122	3.849	6.523	1.902	0.063	0.925	21.625	1.186	0.002	0.139	19.536	20.602
Tokat, Elazığ, Siirt dahil Muş, Giresun, Bingöl hariç on il ortalaması	1964	21.431	5.512	1.635	1.503	2.758	8.589	4.282	0.489	0.005	1.097	13.836	1.120	0.071	0.270	16.355
	1965	20.691	5.795	1.293	1.290	2.141	8.624	2.641	0.964	0.005	0.243	15.434	1.208	0.065	0.297	17.575
	1966	20.758	5.512	1.595	1.316	2.464	8.312	4.692	1.256	0.005	1.321	15.667	1.323	0.088	0.318	16.516
	1967	20.133	5.366	1.793	1.368	2.711	7.900	2.371	0.609	0.005	0.022	17.381	1.291	0.092	0.346	18.368
	1968	16.862	4.280	1.610	1.342	2.178	7.242	2.916	1.968	0.007	0.925	17.482	1.225	0.074	0.260	17.461

Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968 Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, Yayınları.

TABLO 4

A.P. oylarında, 1965 den 1969 a en çok azalış gözlenen illerde başlıca tarımsal üretim değerlerinin il toplam üretim değeri içindeki payları %

İller	Yıllar	Buğday	Arpa	Tütün	Pamuk	Pancar	Üzüm İncir	Fındık	Fıstık	Turunç- giller Çay	Zeytin	Et Hayvan	Yün	Tiftik	K. Kılı	Süt
Malatya	1964	30.09	7.35	1.51	0.09	1.62	3.67	—	0.02	—	—	16.21	0.80	—	0.19	19.19
	1965	30.89	5.52	1.26	0.17	1.85	3.25	—	0.02	—	—	16.89	0.88	—	0.13	19.04
	1966	33.37	5.47	1.44	0.07	2.31	1.84	—	—	—	—	17.96	0.80	—	0.27	19.29
	1967	27.60	4.68	1.35	0.03	2.52	2.68	—	—	—	—	19.86	0.90	—	0.14	18.75
	1968	31.73	3.90	2.08	0.01	2.06	3.27	—	—	—	—	18.27	0.57	—	0.13	16.97
Ordu	1964	1.96	0.77	—	—	—	0.26	42.81	—	0.05	—	10.83	0.77	—	0.03	20.57
	1965	2.97	1.11	—	—	—	0.42	26.41	—	0.05	—	14.50	1.01	—	0.02	23.57
	1966	1.86	0.69	—	—	—	0.39	46.92	—	0.05	—	9.98	0.73	—	—	16.29
	1967	3.16	1.08	—	—	—	0.51	23.71	—	0.05	—	14.90	1.05	—	0.01	26.23
	1968	2.59	0.91	—	—	—	0.55	29.16	—	0.07	—	13.47	0.77	—	—	21.84
Muş	1964	17.69	1.28	0.21	—	0.40	0.13	—	—	—	—	37.07	1.69	—	0.22	30.23
	1965	28.18	0.30	0.18	—	0.42	0.13	—	—	—	—	30.14	1.78	—	0.17	29.57
	1966	31.06	0.75	0.11	—	0.18	0.08	—	—	—	—	28.59	2.32	—	0.24	28.39
	1967	19.13	0.45	0.22	—	0.15	—	—	—	—	—	38.36	1.85	—	0.22	27.01
	1968	20.40	0.68	0.16	—	0.10	0.01	—	—	—	—	38.28	1.67	—	0.15	25.78
Kırklareli	1964	16.58	2.60	1.17	—	6.91	0.59	—	—	—	—	16.47	0.72	—	0.05	15.36
	1965	19.91	3.52	0.56	—	2.33	1.34	—	—	—	—	17.46	0.64	—	0.06	13.91
	1966	13.35	2.48	0.85	—	3.95	1.52	—	—	—	—	20.77	0.78	—	0.06	15.27
	1967	19.08	2.87	0.58	—	3.93	1.29	—	—	—	—	18.67	0.71	—	0.07	12.24
	1968	11.20	1.51	0.55	—	2.21	1.60	—	—	—	—	20.29	0.76	—	0.06	16.07
Sivas	1964	36.65	9.23	—	—	0.94	0.08	—	—	—	—	19.77	2.24	—	0.27	20.40
	1965	30.10	10.40	—	—	1.31	0.07	—	—	—	—	22.06	2.21	0.04	0.44	20.55
	1966	29.94	9.32	—	—	1.38	0.08	—	—	—	—	23.77	2.20	0.03	0.29	22.36
	1967	26.71	7.55	—	—	1.50	0.05	—	—	—	—	26.78	2.39	0.02	0.24	23.27
	1968	20.83	5.61	—	—	1.77	0.06	—	—	—	—	30.01	3.02	0.02	0.22	20.22
Gaziantep	1964	12.85	4.84	—	1.80	0.12	33.40	—	3.23	—	9.68	8.82	0.68	—	0.08	12.73
	1965	15.02	5.53	—	1.86	0.11	29.86	—	4.88	—	2.38	10.67	0.90	—	0.08	14.37
	1966	12.14	4.03	—	2.82	0.08	27.00	—	11.65	—	12.07	8.18	0.60	—	0.07	10.36
	1967	16.68	5.63	—	3.14	0.01	28.72	—	4.34	—	0.18	10.95	0.69	—	0.08	13.63
	1968	10.00	2.97	—	2.43	0.01	21.13	—	17.17	—	8.16	9.30	0.49	—	0.05	12.55
Giresun	1964	4.27	2.24	—	—	—	0.66	56.73	—	0.12	—	10.46	0.69	—	0.05	11.56
	1965	7.49	3.80	—	—	—	1.00	26.03	—	0.25	—	19.19	1.23	—	0.08	17.70
	1966	4.69	1.87	—	—	—	0.70	51.51	—	0.50	—	13.25	0.80	—	0.09	12.30
	1967	6.92	3.04	0.01	—	—	1.14	18.15	—	0.52	—	23.30	1.48	—	0.10	21.42
	1968	6.54	2.77	—	—	—	0.94	36.07	—	0.56	—	16.99	0.91	—	0.05	15.18
Maraş	1964	22.71	3.88	—	10.27	2.46	12.97	—	0.26	—	1.29	8.97	0.44	—	0.06	11.74
	1965	19.87	5.64	—	8.94	2.04	11.94	—	2.04	—	0.05	10.59	0.51	—	0.09	14.93
	1966	25.23	6.06	—	8.86	1.98	8.45	—	0.35	—	1.14	10.79	0.55	—	0.11	15.24
	1967	27.10	6.04	—	8.71	2.48	7.89	—	1.36	—	0.04	10.96	0.54	—	0.10	13.71
	1968	21.05	6.44	—	9.41	1.96	7.54	—	1.85	—	1.09	11.19	0.51	—	0.09	13.68
Bingöl	1964	4.90	0.43	—	—	0.31	0.14	—	—	—	—	38.12	0.14	—	0.39	47.80
	1965	5.33	0.66	—	—	0.10	0.07	—	—	—	—	39.01	1.41	—	0.56	43.24
	1966	5.41	0.35	—	—	0.08	0.06	—	—	—	—	38.07	1.08	—	0.59	48.77
	1967	4.18	0.22	—	—	0.02	0.11	—	—	—	—	44.25	1.75	—	0.50	30.08
	1968	4.18	0.22	—	—	0.02	0.11	—	—	—	—	44.25	1.75	—	0.50	30.08

TABLO 5 (A)

Tablo 1 de yer alan illerde tarımsal üretim değerlerinin 1964 den 1968 yılına değişmesi

İller	Zincirleme İndeks					İndeks			İndeks
	1964	1965	1966	1967	1968	1964	1968	1964+1965 1967+1968	
Hakkâri	100.00	104.24	114.89	104.53	140.70	100.00	176.12	100.00	147.52
Ağrı	100.00	106.22	111.41	134.40	99.03	100.00	157.52	100.00	153.51
Mardin	100.00	120.91	96.14	96.34	106.51	100.00	119.27	100.00	104.68
Urfa	100.00	158.98	108.37	112.61	117.32	100.00	227.61	100.00	162.80
Diyarbakır	100.00	105.31	146.41	111.70	113.85	100.00	196.08	100.00	179.39
Isparta	100.00	103.49	106.68	109.01	105.57	100.00	127.06	100.00	121.58
Kars	100.00	109.25	109.52	123.52	104.86	100.00	154.98	100.00	144.70
Nevşehir	100.00	107.14	102.32	117.36	119.19	100.00	153.34	100.00	136.14
Van	100.00	96.51	123.67	113.46	117.74	100.00	159.44	100.00	150.05
Kırşehir	100.00	116.37	115.71	105.20	119.10	100.00	168.71	100.00	143.44
Sinop	100.00	93.97	98.62	110.70	97.37	100.00	99.89	100.00	104.38
İlk On İl İçin Ortalama	100.00	112.842	113.512	112.813	114.387	100.00	164.013	100.00	144.381
Sinop dahil Van hariç on il Ort.	100.00	112.588	111.007	112.537	112.350	100.00	158.058	100.00	139.814

TABLO 5 (B)

Tablo 1 de yer alan illerde tarımsal üretim değerlerinin 1964 den 1968 yılına değişmesi

İller	Zincirleme İndeks					İndeks		
	1964	1965	1966	1967	1968	1964	1968	1964+1965 1967+1968
Malatya	100.00	101.60	104.60	123.26	121.30	100.00	158.90	100.00 143.80
Ordu	100.00	84.89	151.77	78.77	123.35	100.00	125.18	100.00 122.59
Muş	100.00	128.04	126.30	87.97	134.42	100.00	191.22	100.00 146.24
Kırklareli	100.00	111.40	96.25	127.61	81.94	100.00	112.12	100.00 117.77
Sivas	100.00	100.36	93.30	101.59	88.74	100.00	84.50	100.00 89.70
Gaziantep	100.00	85.92	131.31	97.21	132.28	100.00	145.08	100.00 137.03
Giresun	100.00	64.35	174.19	64.91	152.55	100.00	110.99	100.00 111.81
Maraş	100.00	95.90	116.11	109.80	106.48	100.00	130.19	100.00 128.87
Bingöl	100.00	95.41	147.93	80.88	122.96	100.00	140.36	100.00 130.24
Uşak	100.00	94.96	110.23	116.07	109.25	100.00	132.74	100.00 130.41
Tokat	100.00	104.18	103.17	104.57	111.54	100.00	125.37	100.00 116.45
Elazığ	100.00	95.00	113.42	117.33	116.66	100.00	147.48	100.00 140.46
Siirt	100.00	93.78	108.33	103.14	120.80	100.00	126.58	100.00 119.40
İlk on il için Ort.	100.00	96.283	125.199	98.807	117.327	100.00	133.128	100.00 125.846
Tokat, Elazığ								
Siirt dahil, Mus,								
Giresun, Bingöl								
hariç on il Ort.	100.00	96.799	112.849	107.935	111.234	100.00	128.814	100.00 124.648

TABLO 5 (A) ve 5 (B) için Kaynak : Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968 Türkiye Tarımsal Üretim Değeri Yayınları.

TABLO 6 (A)

10 H. P. ve daha yukarı güç kullanan ya da 10 ve daha fazla işçi çalıştıran, özel kesime ait imalât işyerlerinde imalât sonucu yaratılan kıymet, Türkiye toplamı olarak imalât sanayii geliri rakamları ve bunlara dayanılarak ulaşılan oranlar

Yıllar	İmalât sonucu yaratılan kıymet (özel kesim) 1000 T.L.	Türkiye toplamı olarak imalât sanayii geliri 1000 T.L.	İmalât sonucu yaratılan kıymetin imalât sanayii gelirine oranları
1950	305.717	955.400	0.3200
1951	353.048	1.072.600	0.3292
1952	429.749	1.275.200	0.3370
1953	604.461	1.601.800	0.3774
1954	746.969	1.995.300	0.3744
1955	931.385	2.282.100	0.4081
1956	1.150.552	2.969.300	0.3875
1957	1.624.215	3.806.100	0.4267
1958	2.069.251	4.856.600	0.4261
1959	2.452.482	5.615.000	0.4368
1960	2.425.007	5.919.100	0.4097
1961	3.007.163	6.545.300	0.4594
1962 *	3.176.071	7.222.500	0.4397

* 1962 yılı anketi, müharrik kuvvet (güç) kullansın veya kullanmasın yalnız 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerine aittir.

Kaynak : İmalât sonucu yaratılan kıymet rakamları, 1950-1959 için, 1959 İstatistik Yıllığı, s. 293'den, 1960-1962 için, 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, s. 410'dan alınmışlardır.

TABLO 6 (B)

10 ve daha fazla kişi çalıştıran, özel kesime ait imalât işyerlerinde katma değer, Türkiye toplamı olarak imalât sanayii geliri rakamları ve bunlara dayanılarak ulaşılan oranlar

Yıllar	Katma değer (özel kesim) 1000 T.L.	Türkiye Toplamı olarak imalât sanayii geliri 1000 T.L.	Katma değerinin imalât sanayii gelirine oranları
1963	3.138.221	8.334.100	0.3766
1964	3.884.676	9.090.400	0.4273
1965	4.960.126	10.264.300	0.4832
1966	5.938.229	12.119.000	0.4900
1967	6.905.378	14.117.200	0.4891

Kaynak : 1963 yılı katma değer rakamı, DİE, sanayi ve işyerleri sayımı : imalât sanayii 1964'den, 1964-1967 katma değer rakamları Devlet İstatistik Enstitüsünden, imalât sanayii geliri rakamları milli gelir bültenlerinden alınmışlardır.

TABLO 7

İşyeri büyüklükleri	Çalıştırdıkları kişi adedine göre imalât sanayii işyerlerinde, katma değerlerin tüm katma değere oranları (özel kesim)	
	1963 yılı	1967 yılı
10 - 19 kişi	0.0835	0.0388
20 - 49 kişi	0.1295	0.1240
50 - 99 kişi	0.1212	0.1266
100 - 199 kişi	0.1373	0.1381
200 - 499 kişi	0.1838	0.2162
500 - 999 kişi	0.1578	0.1604
1000 - daha fazla	0.1868	0.1958

Kaynak : 1963 yılın oranları, DİE, sanayi ve işyerleri sayımı : imalât sanayii 1964, s. 261 den; 1967 oranları, Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan imalât sanayii verilerinden çıkarılmışlardır.

TABLO 8

Tablo 6 da belirtilen büyük işyerlerinde

Sektörler	1950 yılında işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymeti 100.000 T.L. dan fazla olan sektörler (özel kesim) 1000 T.L.	1962 yılında işyeri başına imalât sonucu yaratılan kıymeti 286.000 T.L. dan fazla olan sektörler (özel kesim) 1000 T.L.	İller	1963 yılında işyeri başına katma değeri 1.000.000 T.L. dan fazla olan iller (özel kesim) 1000 T.L.	1967 yılında işyeri başına katma değeri 1.234.000 T.L. dan fazla olan iller (özel kesim) 1000 T.L.
İçki	1.533		İstanbul	2.043.411	4.376.198
Tütün	27.113	149.061	İzmir	264.564	809.947
Mensucat	91.792	1.072.033	Adana	210.985	455.898
Kağıt	1.243	10.100	Aydın	82.007	
Matbaa	8.299	105.296	İçel	60.694	89.826
Kauçuk	14.017	79.214	Kayseri	41.308	53.779
Kimya	36.407	404.641	Antalya		28.922
Taş toprak	23.294	260.261	Çanakkale		58.926
Madeni eşya	8.654	182.600	Elazığ		8.582
Makine 1		168.016	Eskişehir		61.272
Gıda		331.486	Giresun		19.970
Giyim		12.014	Hatay		60.059
Mobilya		13.587	Sakarya		156.354
Maden izabesi		66.910			
Makine 2		127.365			
Taşıt araçları		45.393			
Diğerleri		48.606			
Toplam	212.352	3.076.583		2.702.969	6.179.733

Not : Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi Genel toptan eşya fiyatları indeksi 1950 de 100 iken 1962 de 285.567 e, 1963 de 100 iken 1967 de 123.4 e çıkmıştır. Bu sebeple, genel fiyat hareketlerinin etkisini bir tarafa bırakmak için, 1950 de 100.000 iken 1962 de 286.000 den, 1963 de 1.000.000 iken 1967 de 1.234.000 den büyük değerlerin alınması yoluna gidilmiştir.

Kaynak : 1950 yılı değerleri, 1959 İstatistik Yıllığı, s. 287-293 den; 1962 değerleri, 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, s. 405-410 dan; 1963 değerleri, DİE, sanayi ve işyerleri sayımı : imalât sanayii 1964, s. 919-954 den; 1967 değerleri, Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan imalât sanayii verilerinden çıkarılmışlardır.

TABLO 9

Tablo 6 da belirtilen büyük işyerlerinde

Yıllar	İmalât sonucu yaratılan kıymet bölü işyeri sayısı (özel kesim) T.L.	Konjonktür dairesi genel toptan eşya fiyatları indeksine dayanılarak 1950 değerinin büyütülmesi ile ulaşılan rakamlar T.L.
1950	121.557,46	121.557,46
1951	133.933,23	129.081,87
1952	147.527,98	130.333,91
1953	180.167,21	134.090,03
1954	201.665,50	147.874,65
1955	226.835,12	159.155,18
1956	258.958,36	185.472,37
1957	365.074,17	220.553,86
1958	420.067,19	253.143,41
1959	471.178,10	303.261,55
1960	458.933,95	319.562,41
1961	453.022,45	328.326,70
1962	836.909,35 *	347.131,64

Yıllar	Katma değer bölü işyeri sayısı (özel kesim) T.L.	Konjonktür dairesi genel toptan eşya fiyatları indeksine dayanılarak 1963 değerinin büyütülmesi ile ulaşılan rakamlar T.L.
1963	1.131.298,13	1.131.298,13
1964	1.350.721,92	1.144.873,71
1965	1.855.640,01	1.237.640,15
1966	2.006.158,34	1.297.598,96
1967	2.272.253,43	1.396.021,89

* 1962 yılı anketi, muharrik kuvvet kullansın veya kullanmasın yalnız 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerlerine aittir.

Kaynak : 1950-1959 yılları değerleri, 1959 istatistik yıllığı, s. 293 den; 1960-1962 yılları değerleri, 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, s. 410 dan; 1963 yılı değeri, DİE sanayi ve işyerleri sayımı; imalât sanayii 1964, s. 247 den; 1964-1967 yılları değerleri, Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan imalât sanayii verilerinden çıkarılmışlardır.

TABLO 10

1969 Milletvekili seçimlerinde seçime katılma oranları en yüksek olan iller

İller (1)	Seçime katılma oranları % (2)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam- ları % (3)	Seçime katılma oranları çarpı A.P., C.H.P. oran- ları toplamı % (2) × (3)
Muş	80.1	27.2	21.7872
Ağrı	79.3	62.2	49.3246
Bitlis	79.2	74.2	58.7664
Bingöl	78.9	26.5	20.9085
Hakkâri	78.7	61.7	48.5579
Mardin	77.8	39.4	30.6532
Van	77.2	37.7	29.1044
Zonguldak	73.4	86.3	63.3442
Adıyaman	73.1	59.3	43.3483
Tunceli	72.2	42.2	30.4684
Ortalama	76.99	51.67	39.63

1969 Milletvekili seçimlerinde seçime katılma oranları en düşük olan iller

İller (1)	Seçime katılma oranları % (2)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam- ları % (3)	Seçime katılma oranları çarpı A.P., C.H.P. oran- ları toplamı % (2) × (3)
İstanbul	52.4	81.6	42.7584
Uşak	54.2	80.2	43.4684
Sinop	57.1	64.1	36.6011
Burdur	57.4	78.5	45.0590
Afyon	58.1	77.0	44.7370
Trabzon	59.1	83.1	49.1121
Denizli	60.0	84.4	50.6400
Konya	60.3	71.3	42.9939
Elazığ	60.5	61.9	37.4495
Balıkesir	61.0	84.5	51.5450
Ortalama	58.01	76.66	44.44

Kaynak : DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçim Sonuçları (İl ve İlçeler itibariyle).

TABLO 11

1969 Milletvekili Seçimlerinde A.P., C.H.P. oy oranları toplamı en yüksek olan iller

İller (1)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam-ları % (2)	Seçime katılma oranları % (3)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam-ları çarpı seçi-me katılma oran-ları % (2) × (3)
İsparta	95.5	65.6	62.6480
Bursa	89.3	65.6	58.5808
Aydın	88.3	65.0	57.3950
İzmir	88.3	63.4	55.9822
Bilecik	87.4	62.1	54.2754
Samsun	86.4	71.2	61.5168
Zonguldak	86.3	73.4	63.3442
Muğla	86.1	65.3	56.2233
Antalya	85.7	64.4	55.1908
Kocaeli	85.3	65.3	55.7009
Ortalama	87.86	66.13	58.09

1969 Milletvekili Seçimlerinde A.P., C.H.P. oy oranları toplamı en düşük olan iller

İller (1)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam-ları % (2)	Seçime katılma oranları % (3)	A. P., C. H. P. oy oranları toplam-ları çarpı seçi-me katılma oran-ları % (2) × (3)
Bingöl	26.5	78.9	20.9085
Muş	27.2	80.1	21.7872
Van	37.7	77.2	29.1044
Mardin	39.4	77.8	30.6532
Tunceli	42.2	72.2	30.4684
Diyarbakır	42.8	62.5	26.7500
Siirt	43.9	68.3	29.9837
Maraş	49.6	63.1	31.2976
Kırşehir	51.2	64.5	33.0240
Tokat	52.5	72.0	37.8000
Ortalama	41.30	71.66	29.18

Kaynak : DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili Seçimi Sonuçları (İl ve İlçeler itibariyle).

TABLO 12

1965 sayımına göre, 50.000 den fazla nüfuslu iller

İller	İlçe merkezlerinde A.P. oyları, oran olarak %		İlçe merkezlerinde C.H.P oyları, oran olarak %	
	1965 seçimleri	1969 seçimleri	1965 seçimleri	1969 seçimleri
İstanbul *	53.2	47.8	29.7	33.8
Ankara **	43.9	38.4	34.7	40.0
İzmir	66.0	56.2	25.3	32.6
Adana	57.3	43.3	33.8	37.7
Bursa	71.3	67.0	21.5	25.0
Eskişehir	59.4	56.7	27.2	28.7
Gaziantep	49.1	36.7	40.9	38.7
Konya	61.3	44.8	21.3	17.9
Kayseri	61.2	53.7	29.9	17.7
Sivas	36.2	28.6	45.2	43.6
Samsun	57.8	51.2	30.5	35.5
Erzurum	65.2	62.1	22.7	21.8
Malatya	33.7	14.3	54.9	47.7
Diyarbakır	25.3	38.1	22.5	10.4
Kocaeli	56.6	53.9	27.1	30.3
İçel	58.5	45.8	34.2	35.0
Sakarya	59.2	54.8	21.0	28.7
Elazığ	54.4	43.1	36.7	33.0
Urfa	50.9	45.1	30.2	31.2
Antalya	69.6	64.6	24.3	24.3
Manisa	70.6	61.1	20.3	26.5
Balıkesir	68.5	58.3	22.5	22.5
Trabzon	54.3	47.0	40.3	40.5
Denizli	65.0	58.4	29.1	27.9
Maraş	61.7	42.6	23.1	5.5
Hatay	60.1	36.0	25.9	25.8
Zonguldak	59.6	50.1	33.5	40.8

* Tüm ilin oranıdır.

** Ankara (merkez), Altındağ, Çankaya, Yenimahalle partiler oyları toplamının buralardaki geçerli oy sayısı toplamına oranıdır.

Kaynak : 1965 seçimleri için, DİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu üye seçimleri sonuçları s. 3-19; 1969 seçimleri için, DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili seçimi sonuçları (il ve ilçeler itibariyle), s. 10-23.

TABLO 13

İller	1969 yılında toplam sigortalı sayısı (eylül başı)	1969 toplam sigortalı sayılarının ilerin 1969 seçmen listesindeki seçmenler sayısına oranları	İller	1969 yılında toplam sigortalı sayısı (eylül başı)	1969 toplam sigortalı sayılarının ilerin 1969 seçmen listesindeki seçmenler sayısına oranları
Adana	41.361	0.1088	İzmir	114.203	0.1803
Adıyaman	2.488	0.0205	Kars	3.769	0.0150
Afyon	8.304	0.0358	Kastamonu	4.902	0.0224
Ağrı	820	0.0081	Kayseri	20.693	0.0834
Amasya	5.216	0.0382	Kırklareli	4.992	0.0426
Ankara	115.885	0.1461	Kırşehir	2.001	0.0239
Antalya	10.789	0.0462	Kocaeli	43.604	0.2708
Artvin	6.475	0.0642	Konya	23.634	0.0459
Aydın	17.073	0.0657	Kütahya	17.475	0.0853
Balıkesir	22.489	0.0595	Malatya	14.009	0.0707
Bilecik	3.297	0.0450	Manisa	19.723	0.0547
Bingöl	1.378	0.0215	Maraş	4.174	0.0210
Bitlis	2.229	0.0387	Mardin	2.272	0.0126
Bolu	6.372	0.0336	Muğla	7.360	0.0425
Burdur	2.689	0.0277	Muş	1.667	0.0205
Bursa	43.678	0.1075	Nevşehir	2.016	0.0214
Çanakkale	7.825	0.0428	Niğde	4.156	0.0248
Çankırı	2.348	0.0204	Ordu	4.179	0.0171
Çorum	5.464	0.0231	Rize	19.467	0.1442
Denizli	8.573	0.0372	Sakarya	10.614	0.0540
Diyarbakır	10.690	0.0530	Samsun	20.035	0.0587
Edirne	7.025	0.0499	Siirt	5.948	0.0517
Elazığ	16.838	0.1215	Sinop	3.342	0.0271
Erzincan	4.369	0.0420	Sivas	17.035	0.0569
Erzurum	13.416	0.0491	Tekirdağ	4.279	0.0318
Eskişehir	27.981	0.1374	Tokat	6.449	0.0280
Gaziantep	12.378	0.0536	Trabzon	11.411	0.0404
Giresun	5.026	0.0260	Tunceli	1.264	0.0207
Gümüşhane	1.352	0.0109	Urfa	3.777	0.0182
Hakkâri	868	0.0239	Uşak	4.328	0.0433
Hatay	10.808	0.0501	Van	5.097	0.0465
İsparta	5.888	0.0470	Yozgat	1.788	0.0092
İçel	15.094	0.0645	Zonguldak	64.053	0.1996
İstanbul	341.654	0.2857			

Kaynak : Sigortalı sayıları, Sosyal Sigortalar Kurumu, İstatistik Yılığ 1969, Tablo No. 6, s. 19-27 den; seçmen listesindeki seçmenler sayıları, DİE, 12 Ekim 1969 Milletvekili seçimi sonuçları (İl ve İlçeler itibariyle), s. 9 dan alınmışlardır.

TABLO 14 (A)

Tablo 6 da belirtilen büyük işyerlerinde

Yıllar	Özel Kesim			Kamu Kesimi		
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Bir yıllık ücret tutarı 1000 T.L.	İmalât sonucu yaratılan kıymet içindeki payı met 1000 T.L.	Ücretin yaratılana kıymet içindeki payı (2) / (3)	Bir yıllık ücret tutarı 1000 T.L.	İmalât sonucu yaratılan kıymet içindeki payı met 1000 T.L.	Ücretin yaratılana kıymet içindeki payı (5) / (6)
1950	95.744	305.717	0.3132	139.916	428.024	0.3269
1951	114.155	353.048	0.3233	162.117	513.046	0.3160
1952	142.669	429.749	0.3320	179.652	681.826	0.2635
1953	188.639	604.461	0.3121	221.285	762.069	0.2904
1954	230.524	746.969	0.3086	243.634	763.626	0.3190
1955	281.305	931.385	0.3020	286.073	936.723	0.3054
1956	341.296	1.150.552	0.2966	351.956	1.021.577	0.3445
1957	475.095	1.624.215	0.2925	427.965	1.300.659	0.3290
1958	664.012	2.069.251	0.3209	527.624	1.699.071	0.3105
1959	820.015	2.452.482	0.3344	736.104	2.918.853	0.2522
1960	864.186	2.425.007	0.3564	832.843	3.505.373	0.2376
1961	1.015.440	3.007.163	0.3377	856.867	3.181.344	0.2693
1962	1.075.357	3.176.071	0.3386	1.002.045	3.579.822	0.2799

TABLO 14 (B)

Tablo 6 da belirtilen büyük işyerlerinde

Yıllar	Özel Kesim		Kamu Kesimi		
	Yıl içinde ödenen maaş ve ücretler tutarı 1000 T.L.	Katma değer 1000 T.L.	Yıl içinde ödenen maaş ve ücretler tutarı 1000 T.L.	Katma değer 1000 T.L.	
(1)	(2)	(3)	(5)	(6)	
				(7)	
1963	1.014.848	3.138.221	1.060.409	3.497.612	0.3032
1964	1.298.802	3.884.676	1.252.584	4.172.759	0.3002
1965	1.499.456	4.960.126	1.527.164	6.610.070	0.2310
1966	1.770.337	5.938.229	1.828.103	7.120.904	0.2567
1967	2.197.565	6.905.378	2.127.529	11.331.293	0.1878

TABLO 14 (A) ve 14 (B) için Kaynak : 1950 - 1959 değerleri, 1959 İstatistik Yıllığı, s. 293 den; 1960 - 1962 değerleri, 1963 Türkiye İstatistik Yıllığı, s. 410 dan; 1963 değerleri, DİE, sanayi ve işyerleri sayımı : İmalât sanayii 1964, s. 247 den; 1964 - 1967 değerleri, Devlet İstatistik Enstitüsünden alınan imalât sanayii verilerinden çıkarılmışlardır.

TABLO 15

İmalât sanayiinin çeşitli sektörlerinde sigortalıların ortalama günlük kazançlarında meydana gelen gelişmeler (İndeks olarak)

Sektörler	Yıllar		
	1964	1968	1969
Gıda maddeleri sanayii	100.00	137.27	152.16
İçki sanayii	100.00	154.23	164.56
Tütün sanayii	100.00	165.10	173.37
Dokuma sanayii	100.00	133.37	161.59
Giyecek ve hazır dokuma eşya sanayii	100.00	120.45	144.85
Ağaç ve mantar mamulleri	100.00	129.78	248.21
Mobilya ve tesisat imalâtı	100.00	114.90	131.24
Kağıt ve kâğıttan eşya imâli	100.00	154.42	170.83
Matbaacılık, neşriyatçılık, ilgili sanayii	100.00	131.61	144.26
Deri ve deriden eşya sanayii	100.00	118.62	131.18
Kauçuk sanayii	100.00	144.05	157.19
Ecza ve kimyevi maddeler sanayii	100.00	131.55	133.58
Petrol ve kömür müştâkları sanayii	100.00	152.98	153.22
Taş, toprak, kil, kum vs. den imalât	100.00	142.03	166.05
Metallere müteallik esas endüstriler	100.00	157.78	175.22
Metalden eşya imâli (makine hariç)	100.00	130.82	180.56
Makine imalâtı ve tamirâtı	100.00	126.05	141.90
Elektrik makine cihaz ve malzemesi imali	100.00	139.39	161.47
Münakale cihazları imali	100.00	153.06	171.72
Diğer muhtelif eşya imali	100.00	139.30	214.42
Ortalama	100.00	138.838	163.879

Kaynak : 1964 yılı değerleri, Türkiye İstatistik Yıllığı 1968, s. 158, 159 dan; (Bu değerlerin Sosyal Sigortalar Kurumundan alındıkları aynı yerde belirtiliyor, sektörlerin adlarında küçük değişiklikler bulunuyor) 1968 yılı değerleri, Sosyal Sigortalar Kurumu, İstatistik Yıllığı 1968, Tablo 8, s. 37-38 den; 1969 yılı değerleri, Sosyal Sigortalar Kurumu, İstatistik Yıllığı 1969, Tablo 8, s. 37, 38 den alınarak kullanılmışlardır.